

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız Gemilerinin Antalya Sahillerine Yönelik Taarruzları

French Warship Attacks on the Coast of Antalya in World War I

Ozan Can AKPINAR*

*Arş. Gör. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bingöl, Türkiye

ORCID: O.C.A. 0000-0003-4619-6398

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ozan Can Akpınar,
Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Bingöl, Türkiye
E-posta/E-mail: ozanakpinar10@gmail.com

Başvuru/Submitted: 15.03.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested:
01.04.2023
Son Revizyon/Last Revision Received:
01.06.2023
Kabul/Accepted: 07.06.2023

Atf/Citation: Akpınar, Ozan Can. "Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız Gemilerinin Antalya Sahillerine Yönelik Taarruzları." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies*, 43 (2023): 111-142.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1265611>

ÖZ

Fransız gemileri, Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı sahillerinde yoğun bir keşif faaliyeti sürdürmüşlerdir. Bu keşiflerin ardından bazı yerler abluka altına alınmış, hatta zaman içerisinde doğrudan taarruza geçilmiştir. Hiçbir engelle karşılaşmayan Fransızlar, sadece limanlara veya stratejik anlamda önemli gördükleri mevkilere değil, sivil yerleşim yerlerine ve ahaliye ait deniz taşıtlarına dahi saldırmaktan çekinmemişlerdir. Ancak asıl odaklandıkları yer Antalya'nın (Teke Sancağı) batısında yer alan Kaş kazası ile Meis adasıydı. Özellikle Meis, Alman denizaltılarının faaliyetlerinden haberdar olunması ve buranın istihbarat merkezi haline getirilmesi açısından önemliydi. Fransızlar, bu amaçla adayı işgal etmişler ve buraya yakın olan Kaş kazasına bağlı pek çok yerde kontrolü sağlamışlardır. Ancak Ocak 1917'den itibaren işler değişecek, önce İngiliz uçak gemisi Ben My Chree, ardından ise Paris II ile Alexandra adlarındaki Fransız gemileri Osmanlı topçu kuvvetleri tarafından batırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Teke (Antalya), I. Dünya Savaşı, Meis, Paris II, Alexandra

ABSTRACT

French warships engaged in intensive surveillance activities off the Ottoman coast throughout World War I. Following these surveillance activities, some locations were blockaded and direct attacks were launched over the course of time. The French had encountered no obstacles and didn't hesitate to attack harbors and strategically important positions, as well as civilian settlements and even local watercraft. However, their main focus was the Kaş district west of Antalya and the nearby island of Meis. Meis was especially significant as it was a center of intelligence and a source of information about the activities of German submarines. The French occupied the island for that purpose and established control over many locations in the Kaş district, which was close to the island. However, things changed in January 1917. First, the British aircraft carrier, HMS Ben-My-Chree, and then the French warships, Paris II and Alexandra, were sunk by Ottoman artillery forces.

Keywords: Antalya, Teke Sanjak, World War I, Castellorizo (Meis), Paris II, Alexandra

Extended Abstract

French warships often passed by the Teke Sanjak (current day Antalya), a major harbor city in the Mediterranean even prior to World War I and sometimes caused inconveniences. However, not only the central province of Antalya but also other towns within provinces such as Alanya, Kaş, and Kalkan were of great value to the Entente. The primary foci of the Entente, however, were the island of Meis (Megisti/Castellorizo) and the town of Kaş, which was located across from the island.

Ottoman local authorities were aware of the activity on the coast. They had even notified their command centers that certain measures needed to be implemented prior to the war. However, no measures could be put in place due to shortcomings such as financial difficulties and the lack of a navy to ensure coastal control, thus no response could be made to the passages, inspections, blockades, and even attacks by French ships. As a result, the French began to increase their naval activity, especially after April 1915, and carried out intensive surveillance activity on the coasts from Marmaris to Mersin during World War I. Their activities eventually resulted in the blockade of some harbors, with these harbors even being subjected to attacks at certain periods.

France's primary objective was to establish control of the coast of Antalya and to prevent the mobility of German submarines. However, they didn't act just for this objective. They also engaged in actions such as sinking boats they encountered, capturing the supplies contained in these boats, plundering, extorting the land, putting inhabitants in various kinds of distress, and bombarding civilian settlements. The French even bombed the Antalya Gureba Hospital in violation of international conventions. The Ottoman authorities, however, were unable to take any action other than protesting against such attacks or sending diplomatic notes.

The French threatened numerous locations within the province of Antalya. However, their primary focal points were the island of Meis and the Kaş district. The French planned to turn Meis into an intelligence/espionage center and thus hamper the possible mobility of German submarines. With this goal in mind and in order to establish control near Meis, they also occupied Andifli, the center of Kaş, as well as the village of Kale.

From November 11, 1914 when the Ottoman Empire officially entered the war until the beginning of 1917, the French navy continued to conduct surveillance without facing any resistance; they blockaded certain areas and did not hesitate to bomb important points. In January 1917, however, things changed. Ottoman forces were able

to first sink the British aircraft carrier, HMS Ben-My-Chree, in Meis harbor on January 11, 1917; then sinking the French warships Paris II on December 13, 1917 and Alexandra on March 8, 1918 off the Cape of Calis. These efforts were successful due to the effective military plans of the Commander of the Brigade Şefik Bey, Regiment Commander Hulusi Bey, and Artillery Captain Mustafa Ertuğrul Bey. The sinking of these warships hampered France's activities, with the attacks on the port of Antalya and other places within the province ceasing once the war ended.

The present study focuses on the French blockade on the coast of Antalya from the date the Ottoman Empire entered World War I until the end of the war. The fact that the Mediterranean coast has been neglected in the literature, despite constituting a significant aspect of the war, and the fact that attacks and blockades in the province of Antalya have not been analyzed individually are the reasons for why this study has been conducted. This research mostly employed the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye State Archives. Additionally, in order to make a comparative analysis, some French publications of the period were also consulted. Furthermore, various other sources were also utilized, including the memoirs of Artillery Captain Mustafa Ertugrul who sank the British aircraft carrier and the two French warships.

Giriş

Antalya (Teke) sancağı, 28 Temmuz 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'na hazırlıksız yakalanmış ve savaş boyunca Fransız gemilerinin keşif, abluka ve taarruzlarına maruz kalmıştır. Zira Fransız gemileri, savaşın arifesinde dahi sahillerde serbestçe hareket etme imkânı bulmuş hatta zaman zaman çeşitli huzursuzluklara sebebiyet vermiştir. Bu yüzden yerel idareciler tarafından sahillere ayrı bir önem gösterilmesi yönünde merkeze çeşitli telgraflar gönderilmiştir. Örneğin 21 Ekim 1913 tarihinde Antalya Mutasarrıfı İbrahim Edhem Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen şifreli bir telgrafta 20 Ekim'de öğleden sonra saat dörtte Antalya limanına yaklaşmak isteyen bir Fransız torpidosuna bataryalardan ateş açılarak sahilden uzaklaştırıldığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca bu gemiden atılan 50 kadar mermiden hiçbir zarar meydana gelmediği ve 21 Ekim sabahı üç zırhlı düşman gemisinin de mermi atmadan Alanya tarafına gittiği söylenmiştir.¹ Fakat alınan önlemler yetersizdi. Öyle ki mutasarrıflığın talebi üzerine Konya Valisi Mehmed Hüsnü Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 8 Kasım 1913 tarihli tahriratta Antalya'daki polis mevcudunun eksikliğine dikkat çekilmekteydi. Zira mutasarrıflığın bildirdiğine göre iskele polis karakolunda sadece iki polis memuru bulunduruluyordu. Limana her gün sayısız posta vapurları gelmesinden dolayı da iskelenin bu iki polis memuruyla muhafaza edilmesinin mümkün olmadığı söyleniyordu. Hâliyle Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından limanların muhafaza edilebilmesi için istimbot ve kayık ayarlanıp gönderilmesi yönünde bir yaklaşım olduğu haberi alınınca mutasarrıflık tarafından “*pek ziyâde ehemmiyet ve nezâket kesb eden*” Antalya limanı için iki çifte (kürekli) sandalın gönderilmesi talep edildi.² Böyle bir ortamda bazı yabancı devletlerin harp gemileri Antalya sahillerinde dolaşmaya başlamışlar, bazen de resmî tebliğatta bulunup ziyaret amaçlı seyirler gerçekleştirmişlerdir. Örneğin Temmuz 1914'te bir Avusturya harp gemisinin Antalya, Alanya, Finike ve Meis limanlarını ziyaret edeceği Avusturya Sefareti tarafından bildirilmiştir.³

Savaşın başlamasıyla birlikte sahillerdeki geçişler fazlalaşmaya başlayınca Antalya'daki idarecilerin endişeleri artmıştır. Nitekim Antalya Mutasarrıfı Sabur Bey'den 4 Ekim 1914 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çekilen şifreli telgrafta Alanya Kaymakamlığı'ndan kendisine 4 Ekim akşamı saat 12 civarında sahile 15 mil açıktan bir torpido muhribinin (destroyer, savaş gemisi) geçtiğinin fakat bacasının adediyle

1 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube (DH.EUM.3.Şb)*, 15/88; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 370-371.

2 *BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi Evrakı (DH.EUM.MH)*, 162/107.

3 *BOA, Dâhiliye Nezareti Dâhiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH.KMS)*, 25/20.

bandırasının ayırt edilemediğinin bildirildiğini aktarmıştır. Buradaki asıl endişe, olası bir saldırıdan ziyade zahire nakliyatının tehlikeye düşmesiydi. Bu yüzden de hızlı bir şekilde talimat verilmesi beklenmekteydi.⁴

Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'te fiilen savaşa girmesinin ardından ise Antalya sahillerinde çok sıkıntılı bir abluka ve taarruz süreci yaşanacaktır. Hatta kasım ayı içinde Antalya merkez sancağının içeriye taşınması yönünde bir teşebbüste bulunulduğuna dair asılsız şayialar dahi dolaşmıştır.⁵ Ancak her şeye rağmen 1914 yılının sonuna kadar ciddi bir hareketlilik yaşanmamıştır. Buna karşın Fransızların, 1915 başından itibaren Antalya sancağını hatta neredeyse bütün Akdeniz'i ablukaya almaya başladığı ve İzmir'den İskenderun'a kadar uzanan sahil boyunca ciddi sıkıntılara yol açtığı görülmektedir. Nitekim Fransız gemilerinin batıda Fethiye tarafından gelip tekrar bu istikamete doğru manevra yaptığı, doğuda ise önce Mersin sonrasında Alanya üzerinden Antalya limanına gelip tekrar bu istikamete döndüğü anlaşılmaktadır.⁶

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişinden savaşın sonuna kadar Antalya sancağındaki Fransız ablukasından bahsedilmektedir. Savaşın çok önemli bir boyutunu oluşturan Akdeniz sahillerinin uzun süre düşman tehdidiyle karşı karşıya kalması, Fransız gemilerinin ablukalarının tarih yazımında genellikle ikinci plana atılması ve Antalya sancağında yaşanan taarruz, abluka veya çatışmaların bu zamana kadar münferiden incelenmemesi böyle bir çalışmanın yapılmasına yol açmıştır. Çalışmada daha çok Osmanlı arşiv kaynaklarından istifade edilmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı bir değerlendirmede bulunmak için bazı Fransız yayınlarına bakılmıştır. Bunların dışında bir İngiliz ile iki Fransız gemisini batıran Mustafa Ertuğrul'un hatıratını neşreden Aydemir'in *Ben Bir Türk Zabitiyim Batuktan Çıkan Kahraman Topçu Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul* adındaki eserinden ve yine bu hatıratı dair veriler sunan Çimrin'in *Bir Zamanlar Antalya Tarih, Gözlem ve Anılar* adlı çalışmasından faydalanılmıştır.

1. Sahillerde Hareketliliğin Başlaması

Fransız gemileri, Nisan 1915'ten itibaren seyirlerini artırmaya başlamışlardır. Hatta Antalya Mutasarrıfı Sabur Bey, 23 Nisan 1915 tarihinde çektiği şifreli telgrafında Rodos vali kumandanının istihbaratına göre düşman donanması tarafından cülûs-ı hümayun⁷

4 BOA, Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR), 443/28.

5 BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Altıncı Şube (DH.EUM.6.Şb), 54/9; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. III, Kısım I, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 260; Liman Von Sanders, *Türkiye'de 5 Yıl*, çev. M. Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 52.

6 BOA, DH.EUM.3.Şb, 4/13; BOA, DH.EUM.3.Şb, 4/51; BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/28; BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/61.

7 Padişahın tahta çıkışı.

günü şiddetli bir hücum yapılacağı bilgisini iletmiştir.⁸ Ancak manevralara engel olunamış ve gemiler, Mayıs ayı itibarıyla hareketlerine devam etmişlerdir.⁹ Gerçi şahsi fikir ve hissiyatına dayanan Antalya'nın İtalyan konsolosu, gemilerin saldırıda bulunmayacaklarını temin etmekteydi.¹⁰ Ancak İtalya, 26 Nisan 1915 tarihli Londra Antlaşması'yla İtilaf Devletlerinin yanında yer aldığı için konsolosun verdiği bilgilerle güvenilemezdi.¹¹ Kaldı ki Mayıs ayında, bu sefer doğrudan İtalya'nın taarruza geçeceği yönünde çeşitli istihbaratlar gelmekteydi.¹²

Fransız gemilerinin rahat bir şekilde hareket ettikleri Antalya Sancağı Polis Serkomiseri Mehmed Rüşdü Bey'in Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderdiği 13 Mayıs 1915 tarihli tahriratında da açık bir şekilde görülmektedir. Burada tarassud (gözetleme) memurları tarafından 12 Mayıs 1915 gecesi saat 9 civarında Antalya körfezinde ve Agva (Çamyuva) burnu denilen yerin ilerisinde bir fener görüldüğü söylenmiş, tahminen 10 dakika sonra da kasaba kenarında ve un fabrikası önünde bir karartı gözlemlendiği bildirilmiştir. Tekrar bir fener yanıp söndükten sonra da bu karartının tespit edilemeyen bir yere gittiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine mutasarrıf, zabtiye kumandanı ve merkez kumandanının yanlarına polis ve jandarma alarak fabrikaya gittiklerini söyleyen Rüşdü Bey, Agva tarafında bir fener ışığının görüldüğünü bildirmiştir. Ayrıca gece saat 1.30'a kadar denize bakıldığını; ancak herhangi bir şeye rastlanılmadığı için geri dönüldüğünü söylemiştir. Buna karşın sabahleyin Antalya'nın güney tarafında bulunan Adrasan istikametinde büyük bir harp gemisinin görüldüğünü ve bu geminin tahminen yarım saat kadar orada durduktan sonra sahil yönünü takip ederek yine Agva'nın güneyindeki Tekirova denilen yere geldiğini ifade etmiştir.¹³

Rüşdü Bey'in aktardıklarına göre Jeanne d'Arc adındaki bu gemi, sivil ahaliye ait erzak taşıyan üç yelkenli kayığına yağmalamak için bir istimbote göndermiştir. Bu sırada yelkenlilerden birinin kaptanı olan Hüseyin Bey'in dışındakiler ufak sandallara binerek kayıklarını terk etmişlerdir. Akabinde bu kişiler sahile kaçmışlar ve olan biteni izlemeye devam etmişlerdir. Öyle ki Fransızların kendilerine ait üç yelkenliyi vapura götürdüklerini, bunlardan ikisinin içindeki zahireyi gemiye aktardıklarını ve akabinde kayıklarını ateşe verdiklerini görmüşlerdir. Ayrıca yelkenliden çıkmayan Hüseyin

8 BOA, DH.ŞFR, 468/79.

9 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/43.

10 BOA, DH.ŞFR, 471/21.

11 Mevlüt Çelebi, "Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri", *Belleten*, C. 62, S. 233, 1998, s. 159-160.

12 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/64.

13 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/40.

Kaptan'ı gemiye aldıklarına ve kayığı da geminin arkasına bağladıklarına şahit olmuşlardır.¹⁴

Sivil deniz taşıtlarına böyle bir saldırıda bulunan gemi bu sefer öğlen saat birde Antalya limanına gelmiş, burada on dakika durduktan sonra yavaş bir şekilde şehrin batısında bulunan Konyaaltı'na kadar gidip bütün limanı gözetlemiştir. Saat 2.30'da ise yoluna devam etmiş ve Alanya'ya yani doğu istikametine seyir almıştır. Bu arada Jeanne d'Arc, limanda herhangi bir sorun yaşanmasına sebebiyet vermese de olası bir saldırı için -imkân dâhilinde- gerekli tedbirler alınmış ve mevzilere asker yerleştirilmiştir.¹⁵

Sabur Bey'in 15 Mayıs 1915 tarihli layihasında ise Jeanne d'Arc'ın 13 Mayıs'ta Alanya limanı açıklarında kereste yüklü bir kayığı zapt ettiği haberinin alındığı bilgisi verilmiş, sonrasında geminin 14 Mayıs'ta Finike limanına uğrayarak araştırmalarda bulunduğu söylenmiştir. 14 Mayıs akşamı ile 15 Mayıs'ta da Kaş kazasının merkezi olan Andifli açıklarında dolaştığı ve burada başka bir savaş gemisiyle birleştiği ifade edilmiştir. Ancak sonrasında Jeanne d'Arc'ın Kaş'ta kalmaya devam ettiği, diğer geminin de Antalya'ya gittiği belirtilmiştir.¹⁶

Jeanne d'Arc'ın, bu gelişmelerin ardından 14 Mayıs'tan 18 Mayıs'a kadar Kale nahiyesine bağlı Üçağızlı mevkiinde türlü sıkıntılara yol açtığı görülmektedir. Örneğin Kale nahiyesi müdüriyetinde düzenlenip Finike Kaymakamlığı'ndan gönderilen bir jurnal burada yaşanan sorunları gözler önüne sermektedir. Nitekim jurnalde, 14 Mayıs'ta yukarı boğazdan Fransız bandırasını taşıyan altı bacalı bir zırhlının limana gelerek Kale'nin önünde demir attığı bilgisi verilmiştir. Jeanne d'Arc olduğu anlaşılan bu zırhlının, 15 Mayıs sabahı saat 12'de yukarı boğazdan Meis adasına doğru hareket ettiği söylenmiş, iki saat sonra da iki bacalı¹⁷ başka bir zırhlının Demre tarafından gelerek yine Kale önünde demirlediği bildirilmiştir. Sonrasında Fransız zırhlılarının Kale'ye asker çıkararak hanelere saldırdıkları ve Kilise Boğazı denilen mevkide taş üzerine resmedilen Osmanlı sancağı yerine Fransız bayrağı çizdikleri yönünde bilgi verilmiştir. Ayrıca bu sırada Kale'deki bazı haneleri yağmaladıkları, fakir kızların çeyizlerini aldıkları, hat-ta tavuk ve yumurta çaldıkları söylenmiştir.¹⁸

14 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/40.

15 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/40.

16 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/43.

17 Antalya'dan merkeze gönderilen telgraflara bakıldığında bazı düşman gemilerinin tarif edilerek anlatılmaya çalışıldığı, bazısının ise doğrudan isminin verildiği görülmektedir.

18 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/66.

Fransızların tahribatı bunlarla sınırlı değildi. Nitekim sözü edilen jurnalde Kaleli Hacı Halil Efendi'nin 20 liralık halı ve kilimleriyle sandıklarını götürdükleri ve göze güzel görünen bir sandalı vapura aldıkları söylenmiştir. Sonrasında altı istimbotun Üçağzılı iskelesine gelerek limanda bulunan Veli Kaptan'ın gemisine girip kamarasını kırdıkları ve içindeki Osmanlı sancağını direğe çekerek ateşe verdikleri bildirilmiştir. Bunların dışında içinde sekiz yüz küsur tahta bulunan başka birinin gemisini ateşe vererek karaya asker çıkarmaya başladıkları ve karada bulunan Arap Hoca'nın iki mavnası ile Kaleli Halil Ağa'nın kayıklarını parça parça ettikleri söylenmiştir. Hatta Orman İdaresine ve karakola girerek buradaki bazı eşyaları aldıkları ve dükkanları yağmaladıkları ifade edilmiştir. Ancak iskelenin 20 dönüm mesafesinde bulunan çoban çadırlarına saldırıp eşyalarını yağmaya teşebbüs edecekleri sırada Üçağzı karakol kumandanının dört neferle üzerlerine yaylım ateşi açtığı ve bunun üzerine düşman askerlerinin sahile kaçmak zorunda kaldıkları söylenmiştir. Ne var ki buna cevaben istimbotlardan ve vapurlardan yağmur gibi ateş açılmaya başlandığı, Orman İdaresi ile karakola ve dükkanlara ateş edilerek dükkân sahibi Halil Efendi'nin dört mağazasıyla toplam 14 hane ve hanın tahrip edildiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca saldırılardan Üçağzı mekteb-i ibtidaisinin de nasibini aldığı hatta mektebin bir tarafının yıkıldığı belirtilmiştir. Jurnalde bombardımanın saat altıda başlayıp dokuza kadar devam ettiği ifade edilmiş ve bombardımanın ardından 8-10 civarındaki maktul ve yaralının kayıklara konularak vapura nakledildikleri söylenmiştir. Bu sırada ahalinin ise pek perişan bir vaziyette olduğu, hatta emniyetsizlikten dolayı dağlarda ikamet etmek durumunda kaldığı bilgisi verilmiştir.¹⁹

Kaş ve Kale'de bunlar yaşanırken Antalya limanı da gözetlenmeye devam ediliyordu. Örneğin Konya Valisi Hakkı Bey tarafından 16 Mayıs 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta iki bacalı bir Fransız zırhlısının Antalya limanına doğru gelmekte olduğu ve arkasında da direkleri görünen bir yelken kayığının bağlı bulunduğu bilgisi iletilerek tedbir alınması gerektiği söylenmiştir.²⁰

Öte yandan Antalya limanına sadece Fransız savaş gemileri gelmiyordu. Örneğin 7 Haziran 1915 tarihinde Sabur Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafa göre limana bir İtalyan savaş gemisi de demirlemişti.²¹ Hâliyle bu durum tedirginlik yaratmış ve geminin buradan gönderilmesi için diplomatik temaslar kurulmuştur. Bu meyanda muhtasarıf tarafından, geminin kara ile münasebette bulunmasına ve erzak almasına hiçbir

19 BOA, DH.EUM.3.Şb, 5/66.

20 BOA, DH.EUM.3.Şb, 29/21.

21 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/11.

şekilde müsaade edilmemiştir.²² Hâl böyle olunca gemi, 12 Haziran'da öğleden sonra saat 8.15'te buradan hareket etmek durumunda kalmıştır.²³

Bu arada daha çok Meis adası civarında gözetlemede bulunan Jeanne d'Arc, 18 Haziran'da Alanya'nın iki mil açığında görülmüş, akabinde Antalya'ya gelerek şehrin bir kenarından diğer kenarına geçmiştir. Yarım saat kadar limanı teftiş ettikten sonra ise tekrar batı tarafına doğru yönelmiştir.²⁴ Zira Fransızların esas odak noktası Antalya'nın batı sahilleri, özellikle de Kaş ile Meis adası civarıydı. Hatta burada sadece teftişte bulunmuyorlar, zaman zaman belli yerleri bombardımana tutuyorlardı. Nitekim 21 Haziran sabahı Andifli civarındaki Bucak denizine gelen iki direkli dört bacalı Fransız kruvazörü önce Andifli limanına girmiş, sonrasında Meis-Andifli boğazından açılarak Yunanlar tarafından işgal edilmiş olan Meis adasının kuzey burnundaki Apanpanya manastırını bombardımanla tahrip etmiştir.²⁵

Fransız gemilerinin gözetleme bazen de saldırıda bulunma şeklindeki eylemleri Haziran 1915 tarihinden itibaren artacaktır. Nitekim 25 Haziran 1915'te yine Sabur Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafında Rodos'tan Andifli'ye gelen bir Müslüman'ın malumatına atfen Rodos'taki Fransız ve İngiliz konsoloslarının bir beyanname neşrettikleri bilgisini vermiştir. Bu beyanname haziran başından itibaren Küçük Asya'nın abluka edildiği, Anadolu sahillerinin bombardıman edileceği, bu sahillere girecek gemilerin yakalanacakları ve Marmaris'ten Alanya'ya kadar olan sahillere altı ve dört bacalı iki Fransız zırhlısının vazifelendirildiği gibi ifadelerin yer alması tedirginliğe sebep olmuştur.²⁶

Ser-Komiser Rüşdü Bey tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 26 Haziran 1915 tarihli tahriratta ise akşam saat 9.30'da Teke sancağının doğu tarafından ve sahilin tahminen 4-5 mil açığından iki direkli ve iki bacalı bir düşman torpidosunun gelmekte olduğu ve bu torpidonun Antalya limanının beş mil açığında yarım saat kadar bekledikten sonra sahilde bir tur yaparak geldiği istikamete hareket ettiği bildirilmiştir.²⁷ Ancak Rüşdü Bey, geminin 26 Haziran'da sabah saat yedi civarında Alanya kazası limanına gidip sahili bir müddet aydınlattıktan sonra tekrar Antalya tarafına yönelmediğini söylemiş; ayrıca öğleden sonra saat dört civarında iki direkli bir Fransız

22 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/23.

23 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/22.

24 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/39.

25 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/42; BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/45.

26 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/45.

27 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/62.

kruvazörünün limana girdiğini ve iki saat kadar limanda dolaşıp yine gayet ağır bir hareketle doğu tarafına ilerlediğini bildirmiştir. Fakat geminin sonrasında tekrar istikametine değiştirerek Antalya'nın batı tarafına doğru seyrettiğini, gece saat 8.5 civarında Adrasan civarında gözden kaybolduğunu ve bir daha da görünmediğini belirtmiştir. Rüşdü Bey, alınan bir istihbarata göre Fransızların Alanya'dan Marmaris'e kadar olan sahilleri abluka altına aldıklarını ilan ettiklerini ve ilannameleri Rodos'ta duvarlara yapıştırdıklarını bildirmiştir.²⁸ Rüşdü Bey'e gelen istihbarat -yukarıda sözü edilen Andifli'ye gelen Müslüman şahsa dayanıyordu. Bu istihbarat öyle bir yankı uyandırmıştı ki IV. Kolordu Kumandanlığı'na kadar ulaşmıştı. Öyle ki 28 Haziran 1915'te Başkumandan Vekili Enver Paşa durumla ilgili olarak Dâhiliye Nezareti'ne bir tezkere göndermiştir.²⁹

Ancak bu ve benzeri istihbaratlara rağmen yeterli imkân olmadığı için önlem alınamıyordu. Durumun farkında olan gemiler de istedikleri şekilde hareket edebiliyorlardı.³⁰ Örneğin Sabur Bey, 12 Temmuz 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında Finike istikametinden gelen iki direkli dört bacalı bir kruvazörün Andifli limanına geldiğini söylemiş, burada yarım saat durduktan sonra Meis adası önüne gelip bir saat 15 dakika beklediği bilgisini vermiştir.³¹ Sabur Bey, ertesi günkü telgrafında ise saat 9.30'da Fethiye istikametinden kruvazör hâline getirilmiş içi askerle dolu iki direkli iki bacalı Fransız bandıralı büyük bir vapurun Meis limanına girdiğini söylemiştir.³²

Sahillerdeki bu hareketlilik üzerine 13 Temmuz 1915'te Antalya Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bir rapor sunuldu. Bu raporda Fransız savaş gemilerinin mayıs ortalarında sık sık sahili gözetlemeye başladıkları söyleniyordu. En çok keşifte bulunan geminin ise Jeanne d'Arc kruvazörüyle ismi okunamayan iki direkli iki bacalı diğer bir Fransız kruvazör muavininin olduğu ifade ediliyordu. Bu arada gemilerin Finike ve Kaş sahillerinde iki kere karaya asker çıkarma teşebbüsünde buldukları belirtilmekteydi. Gerçi çıkardıkları askerlerin birkaç kişiden ibaret olması ve sadece hayvan kaçırma maksadı taşınması nedeniyle herhangi bir işgal durumu söz konusu değildi. Ayrıca sözü edilen gemiler iki aya yakın bir zamandır sahilleri abluka altına almalarına rağmen sadece bir defa 16 Mayıs'ta Finike'nin Çayağzı mevkiine mermi atmışlardı. Karaya çıkan 100 kadar Fransız askerinin zaten 40-50 haneden ibaret olan köylerdeki

28 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/51.

29 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/57.

30 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar Antalya Bir Antalya Sevdalısının Kaleminden*, ME-PA A.Ş., İstanbul, 2000, s. 72.

31 BOA, DH.EUM.3.Şb, 6/100.

32 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/2.

hayvanları yakalama ve köylülerden yumurta alma gibi taleplerde bulduklarını gören jandarmaların -ki üç kişiden ibarettiler- üzerlerine ateş açmaları nedeniyle hemen firar etmişlerdi. Bu firar sırasında içlerinden birkaç kişi yaralanmış ve iki üç kişi de hayatını kaybetmişti. Sonrasında ise bir daha böyle bir teşebbüste bulunulmamıştı. Ancak gemiler bu sefer iskeleler arasında eşya ve hububat nakleden sandal ve yelken kayıklarını yağmalama, ardından bu taşıtları yakma gibi yollara başvurmuşlardır. Söz konusu raporda Rodos'taki İngiliz ve Fransız konsoloslarının ortak beyannamelerinde Marmaris ve Alanya arasındaki sahillerin abluka edildiği ve yapılan gözetlemelerin buna dayandığı bilgisi verilmiştir. Bu yüzden pek yakın iskeleler arasında olsa bile kayak, sandal ve diğer deniz taşıtlarının seyrinin yasaklandığı söylenmiştir.³³ Ne var ki bu yasak pek çok ihtiyacı hatta un ve hububatını dahi Antalya'dan tedarik etmek zorunda olan Alanya gibi yerlerde oldukça şiddetli bir sıkıntıya neden olmuştur. Zira karayolu, nakliyat için uygun değildi ve mesafenin uzaklığı ciddi bir masrafa yol açıyordu.³⁴

Mutasarrıflığın hazırladığı raporda, asıl hareketliliğin -daha önce bahsedildiği üzere- Meis civarında yaşandığı görülmektedir. Örneğin 9 Temmuz 1915'te Jeanne d'Arc sisteminde fakat Jeanne d'Arc'tan biraz daha küçük ve eski olan altı bacalı iki direkli bir kruvazör Andifli istikametinden Finike'ye gitmiştir. Bu gemi biraz gözetleme yaptıktan sonra Antalya körfezine gelmiş ve geceyi körfezde geçirerek 10 Temmuz sabahı saat 7'de Antalya limanına gelip sahile pek yakın bir surette yarım saat kadar gözlem yaparak doğuya yönelmiştir. Hatta limana dört km kadar mesafede bulunan Bababurnu mevkiindeki karakola 30 mermi atmıştır. Bu yüzden karakolda bulunanlardan biri kolundan hafif yaralanmış, iki tüfek zarara uğramış, karakol kumandanının dürbünün camları kırılmış ve telefon hatları tahrip olmuştur. Sonrasında kruvazör, Alanya'ya doğru hareket etmiştir.³⁵

Bu arada şehirde bir casusluk şebekesinin olduğuna dair şayialar dolaşıyordu. Nitekim sözü edilen raporda, Antalya'da İngiltere'nin konsolos vekâletini ifa etmekte olan Felemenk hükûmeti tebaasından Gustav Köhn adındaki şahsın hareketlerinin incelenmesi gerektiği belirtilmekteydi. Ancak Köhn, sıradan bir konsolos vekili değildi. Fenerler idaresinin memuruydu ve 45 senedir Antalya'da yaşıyordu. Ayrıca ticaretle iş-tigal etmesinden dolayı Antalyalı Müslüman ve Hristiyan birçok kişiyle münasebeti

33 Antalya sahilinde bulunan sahil karakollarının malzeme ve erzak ihtiyacı kayıklar vasıtasıyla temin ediliyordu. Ancak hem bu ihtiyacı sağlayan hem de ahalinin eşya ve malzemesini getiren bu kayıklar Fransız gemileri tarafından yağmalanıyor, hatta batırılıyordu. Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar Antalya Tarih, Gözlem ve Anılar*, C. I, ATSO Kültür Yayını, Antalya, 2007, s. 87.

34 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/1.

35 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/1.

bulunuyordu. Bunların dışında uzun süre şüphelenilecek hâl ve hareketine tesadüf olunmamıştı. Ancak İtalyanların şehirden gönderilmesi meselesi ortaya çıktıktan sonra İsmail Çavuş adında bir şahsın alışlagelmişin dışında sık sık Gustav'ın hanesinden İtalya konsoloshanesine gidip geldiği görülmüştü. Bunun üzerine şahıs takip edilmiş ve tevkif edilerek sorguya alınmıştır. Sorgusunun neticesinde 15 sene kadar Gustav'ın bahçıvanlık ve hizmetçilik gibi hususi hizmetlerinde istihdam edildiği ve Gustav tarafından iki sene önce İtalya konsolosuna önerildiği anlaşılmıştır. Diğer yandan Gustav'ın, iki sene evvel buraya gelip Isparta taraflarına giden Avusturyalıları adım adım takip ettirdiği ortaya çıkarılmıştır.³⁶

Raporda bunların haricinde telefon hatlarına yapılan taarruzlar İtalya'nın Avusturya'ya savaş ilan ettiği tarihten beri körfez ve limanlara sıkça gelen düşman savaş gemilerine bağlanmış, bu gemilerin her gelişinde Burdur ve Antalya telefon hatlarının sebepsiz olarak kırılmaya başlandığına dikkat çekilmiştir. Ancak bu meyanda gerekli araştırma yapılmasına rağmen faillerinin bulunamadığı ifade edilmiş; yağmur, fırtına ve rüzgâr olmadığı için bunların tesadüfi olarak kırılmayacağı söylenmiştir. Dolayısıyla hem bu meselenin hem de İsmail Çavuş meselesinin Antalya'da bir ihanet elinin mevcudiyetini gösterdiği tespitinde bulunulmuştur. Casusluk sorununa örnek olarak savaş gemilerinin evvela Meis adasına gelip sahilleri gözetlemeye başladıkları bilgisi verilmiş, sonrasında 27 Haziran'da limana gelen Jeanne d'Arc'tan biraz daha küçük bir zırhlının Antalya kasabasının doğusundaki Bababurnu'nu gözetleyip karakola 30 mermi attığı ve sonucunda bir kişiyi yaralayıp telefon hatlarını tahrip ettiği ifade edilmiştir. Zira karakolun yerin altında olması ve karakol ile telefon hatlarının bulunduğu yerin sahile yaklaşarak bile görülememesi nedeniyle geminin Meis'ten alınan bilgiye göre bombardıman yaptığı hususuna dikkat çekilmiştir.³⁷

Öte yandan sahillerde yaşanan önemli sorunlardan birisi hayvan kaçakçılığıydı. Mutasarrıfın Rodos'a gönderdiği özel memurun verdiği bilgilere göre mayıs ayı içinde Kaş sahilinden dört bin kadar mevaşi (hayvan) kaçırılmıştı. Bunda Kaş'ın Meis adasına 5-6 mil mesafede bulunması nedeniyle kaçakçılığa pek müsait bir yer olmasının etkisi büyüktü. Bu yüzden mutasarrıf, kaçakçılığın önüne geçilmesi için kaymakamlığa kesin emirler verdiğini söylemiş, merkezdeki fazla rüsumat memurlarını Kaş iskelelerine gönderdiğini ve asayişin temini için 150 asker sevk ettiğini bildirmiştir. Fakat kaymakam ile mevkii kumandanının gevşeklik gösterdiklerini, sahil muhafazasına memur olan bazı kişilerin de kaçakçılığa ortak olduklarını söylemiş ve 10 Temmuz'da kaymakamın

36 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/1.

37 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/1.

değiştirilmesi yönündeki talebini bütün bu hadiselerle temellendirmeye çalışmıştır. Zira mutasarrıf, Kaş sahiliyle Meis adasındaki iletişime son verilirse casusluğa meydan bırakılmayacağını düşünüyordu.³⁸

Mutasarrıf Sabur Bey, 14 Temmuz tarihli telgrafında ise sözü edilen geminin Meis'ten kalkıp sabah 8.10'da Antalya'ya doğru hareket ettiğini bildirmiştir.³⁹ Aynı gün gönderdiği bir diğer telgrafında da geminin öğle vaktinde Finike limanına geldiğini ve burayı gözetlemekle meşgul iken karaya oturduğunu söylemiştir.⁴⁰

Gemilerin abluka ve taarruzları temmuz ayına gelindiğinde giderek artmaya başlamıştır. Örneğin 20 Temmuz 1915'teki bombardımanda Antalya postanesi harap olmuştur.⁴¹ Sabur Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 3 Ağustos 1915 tarihli telgrafında bir Fransız kruvazörünün Antalya şehrine üç mermi attığı bildirilmiştir. Ayrıca bu kruvazörün sahili takiben eski Antalya limanına geçtiği, öğleden sonra iki buçukta da iki direkli iki bacalı diğer büyük bir muavin kruvazörüyle birleşerek Alanya'ya gittiği söylenmiştir.⁴²

Ağustos ayında Almanya'dan gelen son haberlere göre ise Château-Renault adındaki bir Fransız kruvazörü Antalya limanını bombalamıştır.⁴³ 8 Ağustos'ta Atina'dan gelen haberler de bu bombalamayı teyit etmektedir.⁴⁴ Öte yandan mutasarrıfın 10 Ağustos 1915 tarihinde çektiği telgrafında sabah saat 9.30'da üç bacalı iki direkli büyük bir Fransız zırhlısının Finike limanına gelip kırmızı bayrak çekerek ateş edeceğini ilan ettiği, sonrasında liman dairesi ve iskele mevkiini topa tutarak 46 mermi attığı bilgisi verilmiştir. Yine mutasarrıfın bildirdiğine göre 10 Ağustos'ta Kaş'ın Bayındır limanına sabahleyin gelen bir bacalı bir direkli düşman torpidosu Antalya tarafına hareket etmiş ve iki saat sonra tekrar bu limana dönmüştür. Sonrasında ise Fethiye tarafından gelen iki bacalı iki direkli bir kruvazörle birleşerek Antalya tarafına yönelmiştir. Bu bilgilere göre sahilde ikisi Alanya-Antalya, diğer ikisi ise Andifli-Antalya arasında olmak üzere toplam dört düşman gemisinin dolaştığı anlaşılmaktadır.⁴⁵

38 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/1.

39 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/7.

40 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/10.

41 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 86.

42 BOA, DH.EUM.3.Şb, 7/55.

43 "Nous bombardons Adalia ville d'Anatolie", *L'Ouest-Eclair*, No. 5867, 9 Aout 1915, Paris, s. 1.

44 "Bombardement d'Adalia", *Le Colombo*, No. 1380, Ajaccio, 10 Aout 1915, s. 2; "Bombardement d'Adalia", *Le Petit Haut-Marnais*, No. 5, 9 Aout 1915, s. 1.

45 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/44.

Mutasarrıfın 17 Ağustos 1915 tarihinde çektiği telgrafında ise Finike'yle telefon muhaberesinin tekrar başladığı, düşman gemisinin buraya 21 mermi attığı ve bunlardan bazılarının hükûmet dairesi civarına düştüğü bilgisi verilmiştir. Ayrıca ahaliden ve Yunan tebaasından iki kişinin ağır şekilde yaralanıp hayvanlarının telef olduğu söylenmiş ve buradaki telefon hatlarının kırıldığı ifade edilmiştir.⁴⁶

Ser-Komiser Rüşdü'den Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 19 Ağustos 1915 tarihli tahriratta ise 18 Ağustos'ta iki bacalı iki direkli bir Fransız kruvazörün öğleden sonra saat birde Finike kasabasının önüne gelip durduğu ve kasaba kenarındaki çay ağzında bulunan bir yelken gemisiyle iki sandala 19 mermi attığı bilgisi verilmiştir. Ancak bunlardan başka zayıt olmadığı ve Finike'nin karşısındaki Meis adasında demir atan diğer iki bacalı ve iki direkli Fransız kruvazörünün de akşam saat 7.30 civarında Antalya limanına geldiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca geminin limanı gözetledikten sonra yine sahili takiben Alanya tarafına gittiği belirtilmiştir.⁴⁷

Anlaşıldığı üzere gemiler Meis'ten Alanya'ya doğru seyirlerini artırmışlardı. Bu arada Sabur Bey'in 23 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafında öğleden evvel saat 10'da Alanya'ya gelmiş iki bacalı iki direkli bir Fransız kruvazörünün yarım saat gözetleme yaptıktan sonra oradan ayrılarak Antalya'ya doğru yöneldiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca geminin, seyir esnasında 29 mermi atarak kayıkları parçaladığı ve öğleden sonra saat beşe doğru da Antalya limanına gelip liman içini pek yakından gözetleyerek altıya doğru Fethiye istikametine doğru yöneldiği belirtilmiştir.⁴⁸

Bu arada Dâhiliye Nezareti 17 Haziran tarihinde, sahillerdeki yabancı gemilerin taarruzları nedeniyle ortaya çıkan hasarın aralarında Antalya sancağının da bulunduğu idari birimler tarafından bildirilmesini ve sonrasında yaşanacak bombardımanlar hakkında da malumat verilmesini istemişti.⁴⁹ Öyle ki özellikle deniz taşıtları olan ahalinin durumu perişan bir vaziyetteydi. Hatta bu yüzden 14 Ağustos'ta Ahmed Reis ve Halil Reis imzalarıyla Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e bir telgraf dahi çekilmiştir. Sözü edilen kişiler telgraflarında, Andifli ve Finike bombardımanları esnasında “denî” Fransızların tahrip ettikleri deniz taşıtlarından dolayı kazançlarının kalmadığını ve yüzlerce kişiden oluşan aileleriyle perişan bir vaziyet içerisinde bulduklarını bildirerek merhamet talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine nezaretten Antalya'ya hasar cetveli gönderilmesi istenmiş ve 1-25 Ağustos tarihlerindeki hasarları içeren bir cetvel tahriratla

46 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/14.

47 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/11.

48 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/24.

49 BOA, DH.ŞFR, 54/38.

bildirilmiştir. Sonrasında gemilerin taarruzundan mustarip olan ahaliye yardım yapılması gerektiği 26 Ağustos 1915 tarihinde Sabur Bey tarafından talep edilmiştir.⁵⁰

Ancak saldırılar durmuyordu. Hatta 25 Ağustos tarihi itibarıyla sadece Antalya sancağı değil, Sisam'dan Mısır'a kadar bütün Osmanlı sahilleri abluka altına alınmaya başlanmıştı.⁵¹ Nitekim Ser-Komiser Rüşdü'den Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 27 Ağustos 1915 tarihli tahriratta 27 Ağustos günü saat sekizde iki direkli iki bacalı Amiral Charner (Şarne) adındaki bir Fransız zırhlı kruvazörünün beyaz bayrak çekerek limana geldiği ve sonrasında kruvazörden inen zabitin rıhtım muhafazasına memur olan Mülazım Aziz ile liman reisine kapalı bir zarf verdiği belirtilmiştir. Bu zarf esasında bir beyannameydi. Öyle ki 22 Ağustos'ta sahillerin abluka altına alındığı ve üç gün içinde deniz taşıtlarının çekilmesi gerektiği belirtiliyordu. Ayrıca söz konusu beyanname Jeanne d'Arc amiralinin imzası bulunuyor ve Amiral Charner kumandanının bir tahrirati yer alıyordu. Rüşdü Bey'den Emniyet Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 31 Ağustos 1915 tarihli tahriratta ise 31 Ağustos'ta öğleden sonra 2.30 civarında doğu tarafından Amiral Charner zırhlısı veya o sistemde diğer bir zırhlının sahili sıkı bir surette gözetleyerek limanın önünden geçtiği ve herhangi bir olaya sebep olmaksızın Alanya istikametine gittiği bilgisi verilmiştir.⁵²

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Antalya limanı bombalanmış, hatta uluslararası sözleşmelere aykırı olarak Antalya Gureba Hastanesi⁵³ kullanılamayacak hâle getirilmiştir. Sabur Bey, 31 Ağustos 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında hastaneyi tahrip eden gemilerin torpil taharri gemisi olduğunun anlaşıldığını bildirmiş ve kasabanın birçok mahallelerine isabet eden mermilerin asıl hedefinin hastane olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁴ Mutasarrıfın aynı gün gönderdiği bir başka telgrafında ise iki bacalı iki direkli bir Fransız kruvazörünün öğleden sonra saat 2.30'da Fethiye tarafından Antalya limanına gelip gözetleme yaptıktan sonra Alanya tarafına gittiği, tek bacalı iki direkli diğer bir Fransız kruvazörünün ise öğleden evvel saat 11'de Alanya tarafından gelip sahili gözetledikten sonra Fethiye tarafına gittiği bildirilmiştir. Mutasarrıfın 3 Eylül 1915 tarihli telgrafında da öğleden önce saat 8'de Fransız bandıralı iki direkli dört

50 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/26.

51 BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR.HMŞ.İŞO), 137/37.

52 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/43.

53 Antalya Gureba Hastanesi'nin bombalanmasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Ozan Can Akpınar, "Antalya Gurebâ Hastanesi (1901-1923)", *Antalya Kitabı 2 (Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri)*, ed. Bedia Koçakoğlu, Bahset Karslı, Diren Çakılcı, Palet Yayınları, Konya, 2019, s. 225-229. Osmanlı idarecileri ise bu ve benzeri saldırıları protesto etmek veya nota vermek gibi girişimlerden başka bir şey yapamıyorlardı. BOA, HR.SYS, 2101/11.

54 BOA, DH.EUM.3.Şb, 9/14.

bacalı bir kruvazörün Antalya körfezine gelip burada gözetleme yaptığı, hatta sonrasında Antalya kasabasına doğru üç mermi attığı söylenmiştir. Ancak mermilerin kasabayı aşarak yedi kilometre mesafedeki Kepezaltı mevkiine düştüğü, herhangi bir hasar oluşmadığı ve geminin doğruya doğru hareket ettiği bildirilmiştir. Ayrıca bir diğer düşman gemisinin Meis limanına ve Kaş kasabasının merkezi olan Andifli'de durduğu, sonrasında bir Yunan gemisinin de bu limana geldiği bilgisi verilmiştir.⁵⁵ Mutasarrıfın aynı gün gönderdiği bir diğer şifreli telgrafında öğleden sonra saat üçte iki direkli dört bacalı Fransız bandıralı bir kruvazörün Fethiye istikametinden Antalya limanına gelip yarım saat gözetleme yaptıktan sonra Alanya tarafına gittiği ifade edilmiştir.⁵⁶

Eylül ayında İngiliz ve Fransız filoları tarafından özellikle Marmaris ve Alanya sahilleri abluka altına alınmaya çalışılmaktaydı.⁵⁷ Hatta Ser-Komiser Rüşdü'den Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 20 Eylül 1915 tarihli tahriratta da Fransız bandırasını taşıyan tayyareli hafif kruvazörün 20 Eylül'de sabah saat 5.30'da Kıbrıs tarafından liman önüne geldiği ve hiç durmadan aynı şekilde Alanya tarafına gittiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca geminin, Manavgat çayının ilerisinde ve çalılar arasında müşahede ettiği hayvanları asker zannedip üzerlerine 20 top attığı bildirilmiştir.⁵⁸ Mutasarrıftan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 22 Eylül 1915 tarihli telgrafta ise bu sefer Andifli'nin dört gemi tarafından bombardımana uğradığı ve beş hanenin duvarlarının harap olduğu bilgisi verilmiştir.⁵⁹ Mutasarrıfın, 27 Eylül 1915 tarihli telgrafında da Finike sahilinden geçen dört savaş gemisinden birisinin Demre sahiline 8 mermi attığı söylenmiştir.⁶⁰

Fransız gemileri, sadece sivil yerleşim alanlarını değil yukarıda bahsedildiği üzere hastaneyi bile bombalamaktan çekinmiyorlardı. Hatta bir kez daha hastaneye saldırmaya cesaret etmişlerdi. Öyle ki Ser-Komiser Rüşdü Bey, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderdiği 1 Ekim 1915 tarihli tahriratında sabah limana gelen iki Fransız torpil taharri gemisinin her tarafı gözetledikten sonra üzerinde Hilal-i Ahmer işareti olan Antalya Gureba Hastanesi'ne 48 adet mermi attığını bildirmiştir. Dahası gemilerin bombardımandan sonra gözetlemeye devam ettiklerini, akabinde ise Finike tarafına gittiklerini söylemiştir. Ayrıca yapılan bombardıman neticesinde hastanedeki tahribat derecesinin takdiri için hemen bir komisyon teşkil edildiğini belirtmiş; ancak hasarın 3 bin 500 lira miktarında olduğunun tahmin edildiğini ve hastanenin ziyaretçi almaya

55 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/44.

56 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/50.

57 BOA, HR.HMŞ.İŞO, 137/38.

58 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/73.

59 BOA, DH.EUM.3.Şb, 8/78.

60 BOA, DH.EUM.6.Şb, 4/45.

uygun bir hâlde olmadığını bildirmiştir.⁶¹ Ancak Rüşdü Bey'in 2 Ekim 1915 tarihli tahriratına göre sözü edilen iki torpil taharri gemisi taarruzda bulunmaya devam etmiş ve üç-dört haneden ibaret olan Çıralı karyesine 38 adet mermi atmıştır. Sonrasında ise batı istikametini takip ederek Adrasan önüne gelmiştir. Ayrıca burada Finike tarafından gelmekte olan dört bacalı ve iki direkli diğer Fransız kruvazörüyle birleşmiş ve bir müddet sonra torpil taharri gemileri Finike'ye, dört bacalı Fransız kruvazörü ise Antalya'ya doğru hareket etmiştir.⁶² Bu arada Osmanlı yetkililerinin verdikleri bilgilerle Fransız basınında yer alan ifadeler hemen hemen örtüşen veriler içermektedir. Öyle ki Fransız basınında yer alan haberlerde biri Fransız olmak üzere iki torpido botunun şehre yüz mermi attığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca bu iki geminin Kalamaki'yi bombalayıp Çıralı'ya 41 mermi attığı söylenmektedir.⁶³

2. 1916 Yılından İtibaren Yaşanan Gelişmeler

1914 yılı ile 1915'in ortalarına kadar yaşanan gelişmelere bakıldığında gemilerin daha çok teftiş ve gözetleme amacıyla sahillerde hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak 1915'in temmuzundan itibaren hastane de dâhil olmak üzere bazı sivil yerleşim alanlarının bombalandığı, ahalinin deniz taşıtlarına saldırıldığı ve karada yağmacılığın yaşandığı görülmektedir. 1916 yılında ise gemilerin bu tür asayişsizliğe sebebiyet veren eylemleri giderek artmıştır. Örneğin 14 Ocak 1916 tarihinde Mutasarrıf Sabur Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta bir Fransız kruvazörünün sabah saat 8.30'da Konyaaltı'nda ahaliden birine ait çiftliği bombardıman ettiği ve çiftliği yaktıktan sonra kasabaya yaklaşarak 8 mermi attığı bildirilmiştir. Bu bombardımandan sonra da belediyeye ait gazhaneyi tahrip ettiği söylenmiş ve saat 10'da limandan ayrıldığı bilgisi verilmiştir.⁶⁴ Keza 17 Ocak'ta bir Fransız gambotu Kale nahiyesi merkezine 24, sahildeki köylere ise 40 mermi atmış ve orman idaresini kısmen tahrip etmiştir.⁶⁵

Gemiler, taarruzlarını özellikle Antalya limanının batısından Kaş taraflarına kadar olan sahillerde artırmışlardı. Hatta yeni Mutasarrıf Edhem Bey, 15 Mayıs'taki telgrafında öğlen saat 12'de Meis tarafından gelen iki direkli bir bacalı Fransız gözetleme gemisinin Finike limanına girerek bir saat kadar ova tarafına ateş ettiğini, sonrasında hükümet dairesini ikamet edilemeyecek ve tamir olmayacak düzeyde tahrip ettiğini bildirmiştir. 22 Mayıs'taki telgrafında ise güneşin doğuşuyla birlikte Meis yoluyla

61 Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İkinci Şube (DH.EUM.2.Şb), 12/7.

62 BOA, DH.EUM.3.Şb, 9/16.

63 "Les Alliés bombardent Adalia, en Asie-Mineure", *Le Petit Havre*, No. 12483, 13 Octobre 1915, s. 2.

64 BOA, DH.EUM.3.Şb, 11/16.

65 BOA, DH.EUM.6.Şb, 5/32.

Finike iskelesine gelen üç Fransız gözetleme gemisinin Finike liman dairesine elli mermi atıp idareyi kullanılamaz hâle getirdiğini, mevki kumandanının ikametine mahsus hanenin bir kısmını tahrip ettiğini ve sonrasında Karaöz limanına yöneldiğini söylemiştir.⁶⁶ Gemilerin, Finike ve Kaş arasındaki saldırıları devam ederken, 11 Temmuz'da Ernest Renan adındaki bir gemi de Antalya limanının dört kilometre doğusundaki Bababurnu'ndaki gözetleme karakolunu bombalamıştır.⁶⁷ Hakeza Ser-Komiser Rüşdü'den Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilen 9 Ağustos 1916 tarihli tahriratta sabah saat 5.30 civarında Fransız bandırasını taşıyan iki şilebin Antalya limanına geldiği bilgisi verilmiştir. Bu vapurlardan birinde gemici askerinin elindeki beyaz bayrağı salladığı ve Türkçe olarak "*kayık ile bir adam gelsin mektup vereceğim*" şeklinde bağırdığı bildirilmiştir. Fakat limanda sandal olmadığından kendi kayıklarıyla mektubu götürmeleri gerekmiş, bunun üzerine vapurdan derhâl bir sandal indirerek bir zabıta ve dört silahsız kişiyle sahile gelmiştir. Ardından iki mektubu teslim ederek geldikleri gibi yine Finike tarafına gitmişlerdir. Mektuplardan birinin askerî kumandana diğerinin Konya valisine mahsus olduğu anlaşılmıştır. Mektupların içeriği ise daha önce bahsedilen beyannamelere benzerdi. Öyle ki müttefik devlet bandırasını taşıyan herhangi bir gemiye ufak bir taarruzda bulunulursa zaman geçirilmeden bombardımana başlanacağı ifade ediliyor, istihkam ve kışlalardaki askerlerin hemen tahliye edilmesi gerektiği söyleniyordu.⁶⁸

Bu arada Akdeniz sahillerinde bazı uçak gemileri bulunuyor, bunlardan kalkan uçakların Antalya sancağındaki bazı yerleri bombaladıklarına rastlanıyordu. Örneğin 6 Eylül 1916 tarihinde Mutasarrıf Vekili Reşid Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta sabah saat 6.30'da üç geminin Lara önüne geldiği, bunlardan birisinden kalkan Fransız tayyaresinin şehir üzerinde gezerek Değirmenönü adlı yere üç bomba attığı bildirilmiştir. Sonrasında gemiler Manavgat'a doğru hareket etmiş, hatta seyir esnasında eski Antalya'ya da bir bomba atmışlardır.⁶⁹ Ayrıca 16 Eylül 1916'da un fabrikası bombardımana maruz kalarak hasara uğramış, güneydeki falezler üzerinde bulunan ve suyla çalışan iki un fabrikası da harap olmuştur.⁷⁰

Gemilerin taarruzları, ahaliyi ciddi sıkıntıya sokuyordu. Örneğin Antalya Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 24 Eylül 1916 tarihli tahriratta

66 BOA, DH.EUM.3.Şb, 28/42.

67 BOA, DH.EUM.3.Şb, 28/42; Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube (DH.EUM.5.Şb), 83/32.

68 BOA, DH.EUM.3.Şb, 14/66.

69 BOA, DH.EUM.3.Şb, 28/42.

70 BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM), 21/106; Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 86.

düşman donanması tarafından tahrip edilen gemilere yapılacak yardım bedeli toplam 37.881 kuruştur.⁷¹ Ancak yapılacak yardım, hasarın yüzde 45 oranında olacaktır. Dolayısıyla ödeme yapılacak 37.881 kuruş gerçek hasarın sadece 45'i idi. Mesela Jean d'Arc kruvazörü tarafından Finike limanında bombardıman edilerek batırılan kayık Giritli Ahmed Kaptan'a aitti ve kayığın bedeli 30 bin kuruştur. Bu yüzden kendisine 13.500 kuruşluk bir yardım yapılacaktı.⁷² Diğer taraftan Mart 1915 itibarıyla Antalya Mutasarrıflığı tarafından hazırlanan bir cetvele göre Finike merkeziyle iki köydeki hasar 64 bin kuruştur. Bunun yanı sıra Andifli limanındaki iki gemi için 37 bin, Finike'deki bir gemi için ise 30 bin olmak üzere toplam 131 bin kuruşluk bir hasar söz konusuydu. Bu hasarların tamamını Fransız gemileri vermişti. Keza Menteşe, Adana ve Mersin'de de zarar veren gemiler yine Fransız gemileriydi. Ayrıca müstahkem olmayan limanların bombalanması savaş kurallarına ve uluslararası sözleşmelere aykırıydı. Bu yüzden ahalinin doğacak zararlarının Osmanlı ülkesindeki İngiliz ve Fransız müesseselerinin bayındırlık ve maliye gelirlerinden karşılanmasına yönelik hususu Fransa ve İngiltere hükûmetine tebliğ etmesi için Roma'daki Amerika Sefareti'ne başvuruda bulunuldu. Bununla birlikte 15 Mart 1915'te hazırlanan hasar cetvelinin bedelleri yine bu devletlerden istendi.⁷³ Ancak hiçbir şekilde taarruzların önüne geçilemiyordu. Nitekim Antalya Mutasarrıfı Edhem Bey tarafından 7 Ekim 1916'da Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta bir kruvazör, üç torpido ve bir nakliyeden oluşan beş Fransız gemisinin öğleden önce saat 5.30'da Antalya önüne geldiği bildirilmiştir. Burada kruvazörden atılan 50 mermi ile iki un fabrikası tahrip edilmiş ve Lara mevkiinde bulunan değirmene 15 kadar mermi atılmıştır. Ne var ki fabrikalardaki sekiz yüz kilo miktarında yanmış olan buğday ile iki hayvan telefattan başka bir zayıyat verilmemiştir.⁷⁴

3. Batı Sahiline Yönelik Taarruzlar

Fransızların, Antalya sancağı özelinde en fazla taarruzda buldukları yer Kaş kazası ve civarıydı. Alman denizaltılarının 1915 baharından itibaren Doğu Akdeniz'e ulaşmalarından, Süveyş Kanalı'ndan Çanakkale Boğazı ve Makedonya'ya doğru geçen İngiliz asker nakillerinin yolunu kapatmaya çalışmalarından ve Türkiye'nin güneyindeki birçok küçük koyda varlık göstermelerinden dolayı özellikle Andifli ve Meis'e yoğunlaşmışlardı. Böyle bir ortamda Meis adası önemli bir gözlem noktası hâline gelmişti. Meis, genellikle balıkçılıkla

71 BOA, Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı Ekleri (DH.İ.UM.EK), 108/80.

72 BOA, DH.İ.UM.EK, 23/13.

73 BOA, HR.HMŞ.İŞO, 114/14.

74 BOA, DH.ŞFR, 532/42.

veya deniz ticaretiyle işgal eden insanlarla dolu bir limandı.⁷⁵ Ancak 1911-12 Trablusgarp Savaşı sonunda diğer Ege adalarıyla birlikte İtalyanlar, 1913'te ise Balkan savaşını fırsat bilen Jean Dragoumis'in organize ettiği Yunan gönüllüleri tarafından işgal edilmişti. Ne var ki adaların kaderi Londra Antlaşması'nda (1913) altı büyük devletin kararına bırakılmıştı. 1914 yılının başında ise sadece İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada) ve Meis (Kastellorizo)⁷⁶ dışındaki adaların Yunanlara bırakılmasına karar verilmişti. Dolayısıyla buranın işgali hiçbir zaman resmî olarak tanınmamıştı. Gerçi Yunan hükûmeti de otorite kuramamış veya buraya gereken özeni gösterememişti. Buna rağmen Meis, Atina'dan vazifelendirilen bir valinin yönetiminde ve belirsiz bir rejim altında yönetilmeye devam etti. Ancak son zamanlarda yaşanan tedarik sorunları ada halkını endişelendirmekteydi. Nihayetinde vali, ahali tarafından sınır dışı edildi ve birkaç jandarma tutuklandı. Bunun üzerine Atina hükûmeti de yeni valiyi ve bir çıkarma ekibini taşıyan Hellé kruvazörünü Meis'in önüne göndermeye karar verdi.⁷⁷ Bu arada Meis, İtilaf güçleri tarafından Alman deniz altılarını etkisiz hâle getirmek için önemli bir yer olarak görülüyordu.⁷⁸ Dahası savaşın çıkmasıyla birlikte bölge sakinlerinin de Fransa'nın korumasını istedikleri iddia edilmekteydi. Nitekim 28 Aralık 1915'te Jeanne d'Arc ve Amiral Charner kruvazörleri limanın önüne demirledi ve üçüncü filoyu komuta eden Amiral Moreau, adayı Fransa adına ele geçirdi. Bu arada işgalin, ahali tarafından coşkuyla karşılandığı söyleniyordu.⁷⁹

Neticede Meis adası Karaman kıyılarını (Akdeniz) gözetlemek için Amiral Moreau komutasındaki Fransızlar tarafından 28 Aralık 1915'te işgal edildi ve tahmin edildiği gibi Yunan hükûmeti tarafından protestoyla karşılandı. Buradaki işgalin temel gerekçesi

75 Bernard Broussolle, "Charles Hederer (1886-1967) Un grand médecin de la Marine", *Bulletin De L'Académie Du Var*, 1990, s. 82.

76 Ada, 1900'lü yıllarda Kaş kazasına bağlı bir nahiyeydi. Meis adasının ilk adı Gisten'di. Sonradan bu isim Meis veya diğer dillerde Kestellos/Castellorizo/Kasellorizo/Red Castle/Château Rouge şekline dönüşmüştür. Süleyman Fikri Erten, *Milli Mücadelede Antalya*, ATSO Kültür Yayını, Antalya, 2012, s. 83; Mustafa Aydemir, *Ben Bir Türk Zabitiyim Batıktan Çıkan Kahraman Topçu Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 69; Agence Rol, Agence photographique (commanditaire), Castellorizo où les forces françaises ont atterri à 80 miles au sudouest d'Adalia [Antalya] qui est au sud-ouest de l'Asie mineure, 1916, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69455875.r=adalia?rk=21459;2#>, Erişim Tarihi: 10.03.2023; Paul Chack, *Pavillon Haut*, Paris, 1929, s. 146.

77 Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, C. 29, S. 113, 1965, s. 101; "L'occupation de Castellorizo", *L'Écho de France*, No. 11.459, 31 Décembre 1915, s. 4; "Des Troupes Françaises débarquent dans l'île de Castellorizo", *Excelsior*, No: 1872, 31 Décembre 1915, s. 4; Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 69; Bernard Broussolle, "Charles Hederer (1886-1967) Un grand médecin de la Marine", s. 82; Paul Chack, *Pavillon...*, s. 147.

78 "Les Alliés occupent l'île de Castellorizo", *Le Journal*, No. 8495, 30 Décembre 1915, s. 3.

79 Bressac, "L'île de Castellorizo que les Anglais viennent d'occuper et de perdre est depuis des siècles le point de mire de tous les belligérants en Orient", *La Dépêche de Brest & de l'Ouest*, 2 Avril 1941, s. 2; *BOA, DHEUM.3.Şb*, 10/76; Paul Chack, *Pavillon...*, s. 147-148; Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", s. 104. Adanın tek bir kurşun atılmadan işgal edilmesi de eski yönetimden duyulan rahatsızlığı gösteriyordu. "Les Alliés occupent l'île de Castellorizo", s. 3.

Antalya'ya karşı hedeflenen planların kolaylaştırılmasıydı.⁸⁰ Zira burası, İtilaf kuvvetleri için bir üs görevi görecek ve daha önce casusluk meselesinde bahsedildiği üzere bir irtibat ve aynı zamanda istihbarat merkezi hâline gelecekti.⁸¹

Öte yandan Fransa, Meis'i işgal ederken Kaş kazasının merkezi olan Andifli'ye de asker çıkararak sahil güvenliğini temin etmeye çalışmış ve bir savaş gemisi 26 Ocak 1916'da Andifli'yi bombalamıştır. Akabinde Fransız zabitanının kumandası altında bulunan Meis Rum eşkıyası karaya çıkarılmıştır. Ayrıca asker, memur hatta ahalinin bir kısmı esir alınmış ve nakledilebilecek bütün eşya gasp edilmiştir. Kaymakam ile sandık emini ise kasaba dışında bulunduğu için şans eseri kurtulabilmiştir. Sonrasında çıkarılan kuvvetin geri çekilmesiyle birlikte Andifli'de hiç kimse kalmamıştır.⁸² Kaza merkezi bu yüzden Kasaba karyesine nakledilmiştir.⁸³ Bunun yanı sıra sürekli olarak bombardımana maruz kalan Finike kasabasının hükümet ve ahali de dâhile alınmıştır.⁸⁴

Bu arada Kasım 1917'de Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Andifli kasabasında düşman tarafından esir edilen kişilerle yaralanıp öldürülenler hakkında bir rapor hazırlanmasını isteyince mutasarrıflık tarafından bir cetvel gönderilmiştir.⁸⁵ Hazırlanan cetvelde esir edilen kişiler arasında şu mevkideki kişiler bulunuyordu: Kadı, başkâtip, muhızır, mal müdürü, aşar kâtibi, adliye odacısı, banka memuru, telgraf müdürü, orman memuru, muhasebe-i hususiye memuru, telgraf müvezzi, hat çavuşu, rüsumat memuru, kolcu, duyun-ı umumiye memuru, tabip, reji memuru, reji kolcusu, jandarma süvarisi, Elmalı posta sürücüsü, ekmekçi, işçi, kahveci, kadı hizmetçisi, şeker makinecisi, avukat, rençper ve belediye kâtibinden oluşan 30'u aşkın kişi.⁸⁶ 30 Kasım 1917'de Kaş Kaymakamlığı tarafından hazırlanan bu cetvel ilk olarak mutasarrıflığa gönderilmiş, buradan da Dâhiliye Nezareti'ne iletilmiştir.⁸⁷ Diğer taraftan esirler önce Meis'e giderek üç ay boyunca burada ikamet etmişlerdir. Akabinde Port Said'e, oradan da Marsilya'ya gönderilmişlerdir. Daha sonra da Sprigolet'e, ardından Fransa'nın kuzeyindeki İlo

80 "Les Alliés occupent Castellorizo ville de Turquie", *L'Ouest Eclair*, No. 6044, 31 December 1915, s. 4; Bernard Broussolle, "Charles Hederer (1886-1967) Un grand médecin de la Marine", s. 83.

81 Capitaine de Frégate Missoffe, "La stratégie maritime alliée en Méditerranée de 1914 à 1918", *Centre des Hautes Etudes Navales*, Session: 1936-1937, s. 34, 64.

82 BOA, DH.EUM.3.Şb, 13/38; BOA, HR.HMŞ.İŞÖ, 4/1.

83 BOA, Dâhiliye Nezareti Mebâni-i Emiriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (DH.MB.HPS.M), 30/40; BOA, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalemî Umumi (DH.EUM.KLU), 16/23; BOA, Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM), 1230/23.

84 BOA, Dâhiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliyeye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri (DH.UMVM), 93/30.

85 BOA, DH.ŞFR, 81/85.

86 BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Belgeleri (HR.SYS), 2152/21.

87 BOA, DH.EUM.5.Şb, 52/9.

yarımadasına götürülmüşler ve dört sene boyunca burada kalmışlardır. Son olarak ise Marsilya civarındaki karargâha nakledilmişler ve Nisan 1920'de 400'er frank karşılığında serbest bırakılıp İstanbul'a gönderilmişlerdir.⁸⁸

Fransızlar, Meis civarında eşkıya ile hareket etmekteydiler. Öyle ki 1 Şubat'ta geminin refakatinde bir mavna dolusu eşkıya Kaş kazasına bağlı Kalkan nahiyesinin merkezi olan Kale köyünü bombalamış, hatta buraya da asker çıkarmaya teşebbüs etmiştir.⁸⁹ Nitekim 16 Mart 1916 tarihinde Finike Kaymakamlığı'ndan mutasarrıflığa çekilen telgrafta, Kale nahiyesi merkezine 16 Mart gecesi düşman tarafından tecavüz edildiği ve buranın işgal edilip etrafının kuşatıldığı bilgisi verilmiştir.⁹⁰ Karaya çıkan 120 kadar eşkıyanın kuşatması neticesinde ise Kale köyünde memur hatta birkaç ihtiyar kadından başka hiçbir Müslüman kalmamıştır.⁹¹ Zira ahalinin bir kısmı öldürülürken, diğer bir kısmı Meis'e kaçırılmıştır.⁹² Ancak bu kaçırılanlar arasında sırf askerlikten kurtulmak için giden gönüllüler de bulunuyordu. Hatta Finike Kaymakamlığı'nın tahkikatına göre bu kişilerin sayısı 12'ydi.⁹³ Bütün bu gelişmeler üzerine 30 Nisan 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda Kale'ye yapılan eşkıya taarruzu sırasında esir düşen altı erkek ile bakire bir kızın akıbetinden malumat alınmadığı ve bunların şu an Fransızların işgali altında bulunan Meis adasına sevk edilmiş olmalarının ihtimal dâhilinde olduğu söylenmiştir. Ayrıca bu kişilerin eşkıyadan kurtarılıp memleketlerine iade edilmeleri için Amerika Sefareti vasıtasıyla girişimde bulunulması talep edilmiştir.⁹⁴

Neticede Osmanlı hükûmeti olayı Amerika Sefareti'ne taşıyarak destek arama yoluna gitmiştir. Ancak Fransa Bahriye Nezareti'ne göre Kale'de ve Toprak adı verilen mevkide böyle bir saldırı asla yaşanmamıştı. Hatta Andifli'ye yönelik taarruz neticesinde yine Fransa Bahriye Nezareti tarafından yapılan tahkikata göre iki kişi hayatını kaybetmiş, üç kişi yaralanmıştı. Ayrıca Bâbîâli'nin iddia ettiği gibi ahalinin Fransız gemilerine bindirilmesi gibi bir durum asla gerçek değildi ve Müslüman ahali hiçbir zaman zarar ve ziyana uğramamıştı. Buna karşın yerli ahaliden bazılarının kendi istekleriyle burayı terk

88 Süleyman Fikri Erten, *Milli Mücadelede...*, s. 82-83.

89 *BOA, DH.EUM.3.Şb*, 11/38.

90 *BOA, DH.EUM.3.Şb*, 12/53.

91 *BOA, DH.EUM.3.Şb*, 13/38.

92 Finike Kaymakamlığı'nın bildirdiğine göre kaçırılan kişiler şunlardı: Hacı Halil Efendi oğulları Ali ve biraderi İbrahim, Duralı oğlu Mehmed, Osman oğlu Mehmed, Koca Feyzi oğlu Hasan, Ali oğlu Hasan, Koca Yusuf oğlu Hasan'ın kerimesi Fatma.

93 *BOA, DH.EUM.3.Şb*, 13/38.

94 *BOA, DH.EUM.3.Şb*, 13/38.

etmelerine izin verilmiş ve sadece askere alınmaya elverişli 30 memur ile ahalden yaklaşık 30 kişi Meis'e sevk edilmişti.⁹⁵

Bütün bu olumsuz havaya rağmen Fransız gemilerinin taarruzları devam edecektir. Zira taarruzlara mukavemet edecek bir gemi mevcut olmadığı için karşı çıkılamıyordu.⁹⁶ Hatta düşman gemilerinden ateş açılmayana kadar karadan da bu gemilere saldırılmaması gerektiği yönünde bir emir bulunuyordu. Öyle ki en ufak bir saldırı bile düşman gemilerini sinirlendirebilir ve Antalya kazası hedef olabilirdi.⁹⁷ Hâl böyle olunca gemiler hiçbir engelle karşılaşmaksızın rahat bir şekilde hareket ediyorlardı. Nitekim 8 Mayıs 1916'da Meis adası tarafından gelen iki direkli Fransız bandıralı ufak bir savaş gemisi, Kale nahiyesinde bulunan Üçağız ile Gökkaya mevkiindeki sahil iskelelerini bombalamıştır. Hatta mart ayından itibaren sadece Kale nahiyesi değil, Antalya gazhanesi ile Alanya limanı dahi taarruza maruz kalmıştır.⁹⁸ 1916 yılının mayıs ayıyla birlikte bir ay boyunca ciddi bir saldırıya rastlanılmamıştır. Ancak yine de Fransız gemilerinin gözetlemelerine devam ettikleri görülmektedir. Örneğin 12 Mayıs 1916 tarihinde Finike Mevki Kumandanı Abdülaziz Bey'den Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafta öğleden evvel saat yedi civarında Meis tarafından gelen iki direkli bir bacalı Fransız gözetleme gemisinin Finike'nin Gökliman Burnu açığına geldiği bilgisi verilmiştir.⁹⁹ Mutasarrıf Edhem Bey'den 13 Haziran 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta ise 10 Haziran'da saat yarımında bir düşman torpidosunun Kalamaki limanına gelerek bombardımanda bulunduğu ve kasaba dâhilinde bulunan orman dairesiyle ahaliye ait 30 kadar haneyi tahrip ettiği bildirilmiştir. Ancak buna rağmen bir Hristiyan kadından başka telefata verilmediği de ifade edilmiştir.¹⁰⁰

4. Ben My Chree, Paris II ve Alexandra Gemilerinin Batırılışı

İşgal altındaki Meis ahali, Fransızların özellikle sağlık alanındaki hizmetlerinden dolayı memnundu. Yaklaşık üç yıl da bu memnuniyet içerisinde geçmişti. Ayrıca ada üzerine yapılan bütün yatırımlar meyvesini vermiş ve burası önemli bir istihbarat merkezi hâlini almıştı.¹⁰¹ Limanda kruvazörler, uçak gemileri demir atıyorlar ve ikmal

95 BOA, DH.EUM.3.Şb, 14/40.

96 Liman Von Sanders, *Türkiye'de 5 Yıl...*, s. 196.

97 BOA, DH.ŞFR, 531/7.

98 BOA, DH.EUM.3.Şb, 28/42; BOA, DH.EUM.6.Şb, 51/36.

99 BOA, HR.SYS, 2420/52.

100 BOA, DH.EUM.3.Şb, 28/42.

101 Bernard Broussolle, "Charles Hederer (1886-1967) Un grand médecin de la Marine", s. 83; Bressac, "L'île de Castellorizzo que les Anglais viennent d'occuper et de perdre est depuis des siècles le point de mire de tous les belligérants en Orient", s. 2.

yapıyorlardı. Kendilerine karşı ciddi bir engel olmayacağını bildikleri için de rahat hareket ediyorlardı.¹⁰² Fakat Mustafa Ertuğrul Bey ile Alman İhtiyat Mülazımı Hasselberger¹⁰³ kumandasında Aydın'da bulunan iki cebel bataryası (dağ topu) Kaş'a gönderilince işler değişecek ve adanın işgali İtilaf kuvvetlerinin, özellikle de Fransızların başına büyük belalar açacaktı.¹⁰⁴ Şöyle ki olası çıkarma harekâtına karşı Almanya'dan gelen 7.7'lik Erhard dağ topu bataryası Kaş'taki Bayındır Burnu mevkiine kadar getirilmiş ve sonrasında Mustafa Ertuğrul Bey kumandasındaki bu bataryaya Meis'i bombalama emri verilmiştir.¹⁰⁵

Meis'in bombalanma gerekçesi 5. Ordu Kumandanı General Liman Von Sanders'in adayı işgal ederek üs edinme amacı gütmesiydi. Sanders, bu amaçla yapılacak saldırının idaresini asıl mesleği papazlık olan Alman İhtiyat Mülazımı Hasselberger'e vermiş ve Kaş'a gelen Mustafa Ertuğrul Bey de Mülazım Hasselberger'den aldığı emir üzerine 120 kişilik piyade birliğiyle bir obüs topçu bataryasını 1917 yılı ocak ayının başında Bayındır Burnu'na getirmiştir.¹⁰⁶ Sonrasında ateş başlamış ve dört mermi büyük bir kruvazöre isabet etmiştir. Mermiler, geminin tayyare hangarına çarpıp benzin deposuna isabet edince de büyük bir yangın çıkmıştır. Bunun üzerine gemi mürettebatının çoğu kaçmış ve Ben My Chree adındaki İngiliz uçak gemisi batmıştır. Ayrıca limandaki diğer iki İngiliz torpidosuyla Fransız kruvazörü de kaçmak zorunda kalmıştır. Akabinde sahile yerleşmiş durumdaki Fransız topları ve telsiz binası etkisiz hâle getirilmiş, limanda bulunan yelkenli kayık ve sandallara ateş edilmiştir.¹⁰⁷ Neticede Ben My Chree batırılmış, bir İngiliz muhribine hasar verilmiş; 25 ev, 200 civarında sandal ve yelkenli gemi yakılmıştır. Ayrıca telsiz binası ve gazhane gibi şüpheli binalara zarar verilmiştir.¹⁰⁸

Harekâtın en önemli sonucu ise Ben My Chree adındaki 2.650 tonluk İngiliz uçak gemisinin Meis limanına girerken yapılan bombardıman sırasında batırılmasıydı. Taarruz sonrasında İngiliz Deniz Komutanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre de bir teğmen ile dört kişi yaralanmıştır.¹⁰⁹ Buna karşın Ben My Chree mürettebatından Mühendis

102 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 72.

103 *Les archives de la grande guerre et de l'histoire contemporaine*, XV, ed. Etienne Chiron, Paris, 1922, s. 1568.

104 Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, ATSO Kültür Yayınları, Antalya, 1997, s. 7

105 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 72-73; Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 51, 55-56.

106 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 90.

107 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 93-95; *Les archives...*, s. 1560; Liman Von Sanders, *Türkiye'de 5 Yıl...*, s. 197.

108 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 96; Süleyman Fikri Erten, *Milli Mücadelede...*, s. 83; Louis Guichard, "L'œuvre ignorée de notre marine dans le levant (1914-1918)", *Le Correspondant*, No. 1543, Paris, 10 Janvier 1927, s. 541

109 "Steamer Salvaged After Nearly Three Years", *The Chicago Tribune*, No. 1150, September 6, 1920, s. 3; "La Guerre sur Mer", *L'Echo D'Alger*, No. 1755, 12 Janvier 1917, s. 2; "Transport Anglais Coulé", *L'Express du Midi*, No. 8758, 12 Janvier 1917, s. 3. Gemi, Küçük Asya kıyılarında yaklaşık üç yıl boyunca enkaz hâlinde yattıktan sonra Océan Salvage Limited Şirketi tarafından çıkarılmıştır.

Yüzbaşı G. Robinson'un anlattığına göre 250 civarındaki personel kurtarılmıştır.¹¹⁰

Bütün bu gelişmelerle birlikte adada düzen bozulmuş, şehir savunmasız kalmış ve çok sayıda ev yıkılmıştı.¹¹¹ Ancak Liman Von Sanders, adayı işgal etmek istediği için Hasselberger'in planıyla başarısızlıkla neticelenecek bir harekât düzenleyecekti. Plana göre 21 Ocak'ta askerlerden bazıları yelkenli gemilere binecek ve sabah dörtte adanın önünde olacak şekilde yola çıkacaktı. Yelkenliler adaya yaklaştıkları zaman kendilerine bir karşılık verilecek olursa da bataryalar bu yelkenlileri batıracaktı. Mustafa Ertuğrul Bey, planı makul bulmadı. Ancak Alman yetkililerin ısrarı nedeniyle uygulamaya koymaktan başka çaresi yoktu. Kaldı ki saat dört olmasına rağmen hiçbir yelkenli görünmüyordu. Ayrıca dokuz km'lik mesafedeki adaya en iyi ihtimalle üç saatte geçilebilirdi. Bu da adaya sabah saatlerinde ulaşılacağı anlamına geliyordu. Nitekim böyle de oldu ve 5.30'da sekiz yelkenli adaya doğru hareket etti. Bu sırada Paris II kruvazörü görüldü ve akabinde bir boru sesi duyuldu. Bunlar yaşanırken Demre'den bir Türk tayyaresi kalktı. Sonrasında tayyareye adadan makinalı tüfeklerle ateş edildi. Buna rağmen tayyare kruvazöre dört bomba atmayı başardı. Fakat isabet sağlayamayınca Demre'ye dönmek zorunda kaldı. Gerçi kruvazörün görünmesi bütün planları alt üst etmişti. Ancak buna rağmen adanın bir şekilde işgal edilmesini isteyen Hasselberger, yelkenlilere ileri gitmeleri yönünde emir verdi. Sonrasında hareket eden yelkenliler Fransız bataryasının 800 m yakınına geldiklerinde ateşe tutulmaktan kurtulamadı. Neticesinde üç yelken battı, diğer beş yelken de adacıklara sığınmak zorunda kaldı. Bu sırada adaya top ateşi açılarak Fransız topları susturuldu ve adacıklara sığınan 86 asker kurtarıldı. Neticede savaş konusunda hiçbir deneyimi olmayan Hasselberger'in saldırı planının bilançosu ağır oldu ve 36 kişi hayatını kaybetti.¹¹²

Meis adasına yapılan taarruzdan bir süre sonra Paris II ve Alexandra adlarındaki Fransız gemileri Agva (Çamyuva) Limanı'na gelerek portakal yüklü bir yelkenliyi yağmalayıp batırmışlardır. Ayrıca ileride meşhur olacak Talya Oteli'nin güneyindeki su ile çalışan dört büyük un fabrikasının yıkılmasına sebep olmuşlardır. Antalya Mutasarrıfı Edhem Bey'den Dâhiliye Nezareti'ne çekilen şifreli telgrafta 22 Ekim'de Aksu'ya atılan top mermilerinden dolayı bir kişinin hayatını kaybetmesine yol açan iki direkli bir bacalı geminin öğleden önce saat 5.30'da bu sefer Antalya kasabasına mermi attığı söylenmiş, hatta bundan dolayı iki kadının hafif bir şekilde yaralandığı bilgisi verilmiştir.

110 Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 71

111 Bressac, "L'île de Castellorizzo que les Anglais viennent d'occuper et de perdre est depuis des siècles le point de mire de tous les belligérants en Orient", s. 2.

112 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 97-98; Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 78-82.

Bu hadiseden sonra gemiler bir daha şehre yanaşmasalar da aldıkları görev üzerine Mersin-İzmir arasındaki sahilleri kuşatmaya devam etmişlerdir. Öyle ki bir Fransız gemisi Ağva'daki karakola erzak götüren bir yelkenli kayığı batırmış ve Ağva'yı topa tutmuştur. Bunun üzerine Ertuğrul Bey, gemilere önlem alınması amacıyla Ağva'ya getirilmiştir.¹¹³

Ertuğrul Bey, 5 Kasım 1917 tarihinde geçilmesi son derece güç olan Çalış Dağı'ndan askerlerini ve dağ topunu geçirmiş, Eskiköy (Kemer) koyunun sahiline piyadeleri getirmiştir. Sonrasında 7 Aralık'ta birliğini Çalış Dağı'nın denize uzanan burnunda konuşlandırmış ve topraklarını yerleşirmiştir. Neticesinde Antalya'ya 18 mil uzaklıktaki Ağva burnuna sürekli keşif seyirleri yapan Paris II ve Alexandra adlarındaki iki Fransız gemisini durdurmak için önlem almış, hatta 13 Aralık 1917 tarihinde Ağva ile Kemer arasında bulunan Çalış Dağı burnunda Paris II gemisini batırmıştır.¹¹⁴

Paris II, muavin kruvazörü hâline getirilen ve 1.200 ton hacminde olan ahşap bir karakol gemisiydi. Ayrıca biri 10 buçukluk, üçü 7 buçukluk topraklarla ve makineli tüfeklerle mücehhezdi. Batırılma hadisesinden sonra gemideki toplam 52 mürettebat içinde esir edilen 20 kişi haricindekiler hayatını kaybetmişlerdi.¹¹⁵ Paris II'den en son komutan Rollin ayrılmıştı ve 13'ü yaralı olmak üzere 19 kişi karaya çıkmıştı. Bu arada Türk askeri kendi kıyafetlerinden sargı yaparak esirlerin yaralarını sarmış, ceketlerini çıplak hâlde bulunanlara vermiş, hatta kucaklayarak köye taşımıştır. Askerlerin ilgisine şaşırın esirler ise ağlayarak askerlere sarılmışlardır.¹¹⁶

Türklerin gemiyi batırmadaki planı ve sonrasında yardımseverliği dönemin Fransız kaynaklarında da açıkça yer almaktadır.¹¹⁷ Nitekim Pierre Loti'nin bir makalesinde yer aldığı üzere Yüzbaşı Rollin, böyle bir saldırıyı beklemediklerini ifade etmiş ve “...oralara top getirmenin imkansızlığını bildiğimiz için böyle bir baskına uğrayacağımızı aklımızın kenarından bile geçirmiyorduk... batarya çok iyi kamuflle edilmişti, yağdırdığımız mermilerin hiçbir tesiri olmuyordu. Mesafe çok yakın ve Türkler çok iyi nişancı oldukları için gemimiz az zamanda delik deşik oldu.” diyerek ne derece rahat hareket

113 BOA, DH.ŞFR, 569/52; Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 99-100.

114 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 73; Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın...*, s. 7; Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 88, 100.

115 BOA, DH.EUM.6.Şb, 27/51; *Les Archives...*, s. 1561.

116 Paul Chack, *Pavillon...*, s. 243-244; Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 104.

117 Paul Chack, *Pavillon...*, s. 223-244.

ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca denizden çıkarken Osmanlı vatandaşlarının kendilerini şefkatle karşıladıklarını, Türk askerlerinin ise yaralarını sardıklarını belirtmiştir.¹¹⁸

Ertuğrul Bey, 14 Aralık'ta esirlerle birlikte Agva'yı terketmiş ve ertesi gün saat 15.00'te Antalya'ya gelmiştir.¹¹⁹ Bu arada 1 Şubat 1918 tarihinde Felemenk Sefareti tarafından Paris II'deki mürettebatın durumları hakkında Hariciye Nezareti'nden bilgi istenince mürettebattaki kişilerin isimleri paylaşılmıştır.¹²⁰ Hatta sonrasında esir düşenlerin bilgileri de sefarete iletilmiştir.¹²¹

Diğer taraftan Paris II ve Alexandra'ya yapılan ateş sonucunda Paris II batırılırken, Alexandra oradan kaçmayı başarmıştı. Ancak batan kruvazörün intikamını almak isteyen Alexandra, bu sefer Agva'ya çok yaklaşımadan seyrediyor ve yakaladığı kayıkları yağmalayıp batırmaktan geri durmuyordu.¹²² Ayrıca sürekli Çalış Burnu'nun önüne geliyor ve burasını uzaktan bombalıyordu. Hâliyle atışlar Kemer'deki hanelere zarar veriyor ve bu durum ahalide ciddi rahatsızlığa neden oluyordu. Bunun üzerine Fırka Kumandanı Şefik Bey saldırılara cevap verilmesi gerektiğini düşündü. Ancak topların menzili açıktaki geminin batırılması için yeterli değildi. Dolayısıyla bir savaş hilesi yapılması gerekiyordu. Bu yüzden Ağva limanına gönderilen Mustafa Ertuğrul Bey ile İstihkam Bölüğü Kumandanı İbrahim Bey tarafından ortak bir plan hazırlandı. Buna göre bir yelkenliye dinamit döşenecek, bunun içine dört portakal sandığı konulacak ve

118 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 74; BOA, DH.EUM.6.Şb, 27/51; Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 87-94. Yüzbaşı Rollin, devamında gördüğü manzarayı ise şu sözlerle açıklamıştır: “*Türk erlerinden biri gömleğinden koparıp ayırdığı bir parça ile benim yarımı sardı. Yalnız ben değil, bu ulvi manzarayı gören bütün Fransızlar gözyaşlarını tutamadılar. Bize su getirildiler; kendi yiyeceklerinden verdiler... Biz ise küçücük kayıklarında yakaladığımız bu insanlara ne ziyetler, ne hakaretlerde bulunmuştuk.*”

119 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 107.

120 BOA, HR.SYS, 2262/24.

121 BOA, HR.SYS, 2262/35. Deniz teğmenleri: Rollin, Henri, Louis, Victor, Marie. Gemi mürettebatı: Jules Antonini, Bessou Eugène, Louis Bouvier, César Brivet, Eugène Buino, Alain Castel, Adrien Clemencon, Auguste Deschamps, Farah Farid, François Ferrard, Emile Franchereau, Hyacithe Guillon, Jean Guillon, Victor Heurtel, Pierre Huby, Paul Jaffrezic, Pierre Josse, Octave Lamier, Léon Laronde, Jean le Donge, Robert Leveo, Mansour, Louis Mariage, Rober Masson, Victor Mors ou Moro, Aziz Neimtalla, Jean Noret, Roger Pastrie, Albert Paulay, Alphonse Personneau, Julian Renault, Senfmén, Leon Thebaud. Mustafa Aydemir, *Ben Bir...*, s. 126-127. Bu listeyle birlikte mürettebatta ölen kişiler şunlardı: Jules Antonini, Bessou Eugène, Eugène Buino, Alain Castel, Adrien Clemencon, François Ferrard, Emile Franchereau, Hyacithe Guillon, Victor Heurtel, Pierre Huby, Pierre Josse, Octave Lamier, Louis Laouenan, Robert Leveo, Albert Paulay, Leon Thebaud. Esirler şunlardı: César Brivet, Auguste Deschamps, Jean Guillon, Léon Laronde, Louis Mariage, Alphonse Personneau, Julian Renault, Henri Rollin. Sağ Kalanlar: Francis Brenon, Pierre Corbani, Pierre Dely, Pierre Guillerme, Laurent Le Moal, Georges Mazoyer, Noel Nomdedeu, Edouard Neulat, Alfred Pherivong, Joseph Poireau, Bir Arap (Bechir Goda). Diğer Esirler: Louis Bouvier (Ameliyattan sonra ölmüştür), Jean Castel, Farah Farid, Paul Jaffrezic, Jean le Donge, Mansour, Marque Aug, Rober Masson, Victor Mors ou Moro, Aziz Neimtalla, Jean Noret, Roger Pastrie, Senfmén. Ayrıca Paris II batırıldıktan sonra hafif yaralı olan bir teğmen ile dokuz topçu, tamirci, ateşçi ve aşçı Antalya'da tedavi altına alınmıştır. “*Marins Français prisonniers a Adalia (Asie-Mineure)*”, *Bulletin de l'Office d'information*, No. 29, Paris, 9 Fevrier 1918, s. 2205.

122 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 75; Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 103.

sandıkların altına fünüye yerleştirilecekti. Böylelikle sanki Antalya'ya portakal götürüyormuş görüntüsü verilecek ve sandık kaldırılınca yelkenli infilak edecekti.¹²³ Neticede Mustafa Ertuğrul Bey, bir yelkenliye 70 kilo dinamit döşetti ve şüphe ihtimalini ortadan kaldırmak için bol miktarda portakal koydurdu. 8 Mart 1918'de Finike'den Agva'ya gelen bir telefonda Alexandra'nın Gelidonya'dan Adrasan'a doğru gittiği ve 1-2 saat sonra da orada olacağı haberi verilince hemen harekete geçildi. Böylelikle planlandığı üzere dinamit yüklü bir kayık denize açıldı. Sonrasında kruvazör kendilerini gördü ve önlerine gülle atarak dur ihtarı verdi. Akabinde kruvazör, iki gemicinin kaçmaya başlamasıyla birlikte kayığa yanaştı. Buradaki eşyalar nakledilmeye başlanınca da plan başarıya ulaşarak patlama gerçekleşti.¹²⁴

Paris II'nin senaryosu tekrarlanmış gibiydi. Zira kurtulanlar tekrar sahile doğru yüzmekten başka çare bulamamışlar ve 10 Mart 1918'de Antalya'ya sığınmak zorunda kalmışlardı.¹²⁵ Bu arada Felemenk Sefareti'nin Hariciye Nezareti'ne verdiği sözlü notada Antalya limanında batırılan Alexandra mürettebatının isimleri verilerek akıbetleri soruldu.¹²⁶ 29 Nisan 1918 tarihinde Harbiye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen tezkerede ise Alexandra'nın amirali Yüzbaşı Arthur Doucet'nin esareti hakkında bir malumat olmadığı bildirildi.¹²⁷ Ancak sonrasında amiralle birlikte 10 kişinin hayatını kaybettiği; 16'sı Fransız, ikisi Cibuti taraflarından zenci olmak üzere 18 esirin bulunduğu bilgisi verildi.¹²⁸

Önce Paris II'nin, sonrasında ise Alexandra'nın batırılışı büyük bir etki yaratmıştı. Hatta Alexandra'nın batırılışından sonra manasız bir isim olduğu düşünülen Agva limanının adının değiştirilmesi dahi gündeme gelmiştir. Öyle ki Mutasarıf Fatın Bey, 9 Mart 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne Agva'ya Fırka Kumandanı Şefik, limana Alay Kumandanı Hulusi, Çalış Dağı'na ise bataryayı idare eden Topçu Kumandanı Mustafa Ertuğrul beylerin isimlerinin verilmesini talep etmiştir.¹²⁹ Ayrıca bu büyük hizmeti yerine getiren kişiler için gösteriler düzenlemiştir.¹³⁰

123 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 111.

124 Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 75; Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın...*, s. 8.

125 Hüseyin Çimrin, *Bir Zamanlar...*, s. 112-115; Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar...*, s. 75.

126 *BOA, HR.SYS, 2263/6*. Bu kişiler şunlardır: Asteğmen Arthur Doucet ile Henri Attwood, Jean Salaun, Pierre Porteres, Jean Potard, Guillaume Moreau, Pierre Lollichon, Charles Ramez, Jean Le Bourlout, Henri Maillard, Abel de Boissier, Yves Belligou, Victor Hautieres, Louis Jaouan, Sylvain Daouloudet, Jean Blanc, Jean Lalanne, Adrien Gilles, Jean Marie Bodemant, Antoine Fortin, Charles Merette, Pierre Loussouarn, Jules Damart, Pierre Corbani, Maurice Guillemet, Pierre Helias, Tani Eleyed, Liban Mohamed, Diab Habib.

127 *BOA, HR.SYS, 2263/16*.

128 *BOA, DH.ŞFR, 579/143*.

129 *BOA, DH.ŞFR, 579/99*.

130 *BOA, DH.EUM.6.Şb, 32/74*.

Bu arada 10 Nisan 1918 sabahında bir Alman denizaltısı, Meis adasını bombalamaya başlamış; ancak büyük olasılıkla adadaki bataryaların ateşinden zarar görerek geri çekilmek durumunda kalmıştır.¹³¹ Sonrasında adada tekrar düzen sağlanmış ve 1918 baharında olası bir saldırı ihtimalini ortadan kaldıracak önlemler alınmıştır.¹³² 1922 yılında ise işgal sona ermiş ve Meis adası 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'yla birlikte İtalya'ya bırakılmıştır.¹³³ Ancak İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte önce Almanlar, sonrasında İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 1 Nisan 1947 tarihinde ise diğer Ege adalarıyla beraber (Oniki Ada) Yunanistan'a bırakılmıştır.¹³⁴

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sırasında doğu sahillerini kontrol altına almak isteyen Fransızların Akdeniz limanlarında bulunan muhtelif kruvazörleriyle keşif faaliyeti yürüttükleri ve özellikle Antalya sahillerine ayrı bir önem verdikleri anlaşılmaktadır. Ancak buradaki manevraların sadece keşif ve gözetlemeyle sınırlı olmadığı, zaman içerisinde başta Jeanne d'Arc, Château-Renault, Ernest Renan ve Charner olmak üzere çok sayıda kruvazörün sivil yerleşim alanlarına saldırmasıyla ortaya çıkmıştır. Hatta yağmacılık ve erzak temini için doğrudan ahaliye yönelik saldırılarda bulunduğu dahi görülmüştür.

Savaş ve denizcilik tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan Akdeniz sahillerindeki bu hareketlilik, Fransızların 1915 yazından itibaren limanları abluka altına almasıyla devam etmiştir. Hatta ağustos itibarıyla sadece Antalya sancağına ait yerler değil, neredeyse bütün Akdeniz sahillerinin abluka altına alınmaya başlandığı görülmektedir. 1916 yılında yaşanan gelişmelere bakıldığında ise daha çok Antalya'nın batı sahillerine yönelik saldırılarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira Alanya'dan Kaş'a kadar pek çok yer tehdit edilse de asıl yoğunlaşılan bölge Meis adası ve civarı olmuştur. Nitekim başta Fransızlar olmak üzere bütün İtilaf güçleri, Meis'i bir üs merkezi hâline getirip Alman denizaltılarının olası hareketliliğinin önüne geçmeyi planlamıştır. Nihayetinde bu plan başarıya ulaşmış ve Meis herhangi bir engelle karşılaşılmaksızın işgal edilmiştir.

131 "Castellorizo is Attacked by Submarine and Avion", *The New York Herald*, European Edition-Paris, April 14, 1918, s. 4.

132 Gerçi bu sırada en azından Antalya'nın doğu sahillerinde birtakım hareketlilikler yaşanıyordu. Örneğin üç gemi 15 Ağustos 1918'de Manavgat kazası sahilinden geçerken Kumköy'e 40 mermi atmıştır. *BOA, DH.İ.UM.EK.*, 111/100.

133 Bressac, "L'île de Castellorizzo que les Anglais viennent d'occuper et de perdre est depuis des siècles le point de mire de tous les belligérants en Orient", s. 2.

134 Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", s. 113, 117-119; Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 36, 1996, s. 820, 833, 844.

Meis'in kontrol altına alınmasıyla Antalya sahillerindeki amaçlarını büyük ölçüde gerçekleştiren Fransızların gittikçe artan keşif, gözetleme, taarruz ve ablukaları sırasında mukavemet edebilecek derecede bir Osmanlı donanması bulunmamaktaydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti, sadece karaya yerleştirilen dağ toplarıyla veya birtakım savaş hileleriyle önlem alma yoluna gitmek durumunda kalmıştır. Türk zabitlerinin savaş konusunda tecrübesi bulunmayan bazı Alman kumandanların emri altında bulunmaları nedeniyle bu önlemlerin bir kısmının hezimetle neticelendiği görülse de Osmanlı resmî kayıtlarıyla Fransız süreli yayınlarının birbiriyle uyuşan verileri analiz edildiğinde yapılan hamlelerin Türk subaylarının büyük gayretleri sayesinde önemli ölçüde sonuç verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1917-1918 yılı zarfında Ben My Chree adlı uçak gemisiyle, Paris II ve Alexandra adlarındaki kruvazörlerin batırılmasının büyük bir etki yarattığı görülmektedir. Hiç kuşkusuz bu etki Antalya ile sınırlı kalmamış, Akdeniz'in tamamına sirayet etmiştir. Öyle ki gemilerin batırılmasından sonra Fransızların Akdeniz'deki faaliyetlerinin azaldığı anlaşılmaktadır. Savaşın bitimiyle birlikte ise yerel idarecileri, askerleri, ahaliyi ve Osmanlı merkez yönetimini uzun süre meşgul eden taarruzların tamamen durduğu ve sahillerde herhangi bir hareketliliğin yaşanmadığı görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları¹³⁵

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

2. Süreli Yayınlar¹³⁶

Bulletin de l'Office d'information

Excelsior

L'Echo D'Alger

¹³⁵ Kullanılan belgelerin küneleri dipnotlarda gösterilmiştir

¹³⁶ Kullanılan süreli yayınların küneleri dipnotlarda gösterilmiştir

L'Écho de France

L'Express du Midi

L'Ouest Eclair

Le Colombo

Le Journal

Le Petit Haut-Marnais

Le Petit Havre

The Chicago Tribune

The New York Herald

3. Araştırma Eserler

Akpınar, Ozan Can: “Antalya Gurebâ Hastanesi (1901-1923)”, *Antalya Kitabı 2 (Antalya'da Türk-İslâm Medeniyetinin İzleri)*, ed. Bedia Koçakoğlu, Bahset Karşlı, Diren Çakılcı, Palet Yayınları, Konya, 2019, s. 221-233.

Aydemir, Mustafa: *Ben Bir Türk Zabıtiyim Batıktan Çıkan Kahraman Topçu Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul*, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2004.

Bayur, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III, Kısım I, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

Bressac: “L'île de Castellorizzo que les Anglais viennent d'occuper et de perdre est depuis des siècles le point de mire de tous les belligérants en Orient”, *La Dépêche de Brest & de l'Ouest*, 2 Avril 1941.

Broussolle, Bernard: “Charles Hederer (1886-1967) Un grand médecin de la Marine”, *Bulletin De L'Académie Du Var*, 1990, s. 79-106.

Capitaine de Frégate Missoffe: “*La stratégie maritime alliée en Méditerranée de 1914 à 1918*”, *Centre des Hautes Etudes Navales*, Session: 1936-1937.

Chack, Paul: *Pavillon Haut*, Paris, 1929.

Çelebi, Mevlüt: “Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri”, *Belleten*, C. 62, S. 233, 1998, s. 157-206.

Çimrin, Hüseyin: *Bir Zamanlar Antalya Tarih, Gözlem ve Anılar*, C. I, Antalya, ATSO Kültür Yayını, 2007.

Erten, Süleyman Fikri: *Millî Mücadelede Antalya*, Antalya, ATSO Kültür Yayını, 2012.

Guichard, Louis: “L'œuvre ignorée de notre marine dans le levant (1914-1918)”, *Le Correspondant*, No. 1543, Paris, 10 Janvier 1927, s. 531-549.

Güçlü, Muhammet: *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya, ATSO Kültür Yayınları, 1997.

Hayta, Necdet: “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 36, 1996, s. 817-847.

- Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C. IX, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Les archives de la grande guerre et de l'histoire contemporaine*, XV, ed. Etienne Chiron, Paris, 1922.
- Onat, Burhanettin: *Bir Zamanlar Antalya Bir Antalya Sevdalısının Kaleminden*, ME-PA A.Ş., İstanbul, 2000.
- Sanders, Liman Von: *Türkiye'de 5 Yıl*, çev. M. Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
- Turan, Şerafettin: "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı", *Bellekten*, C. 29, S. 113, 1965, s. 77-120.

4. Elektronik Kaynaklar

- Agence Rol, Agence photographique (commanditaire), Castellorizo où les forces françaises ont atterri à 80 miles au sudouest d'Adalia [Antalya] qui est au sudouest de l'Asie mineure, 1916, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69455875.r=adalia?rk=21459;2#>, Erişim Tarihi: 10.03.2023.